

Aktuální otázky lidských práv

Vážení přátelé,

přinášíme Vám květnový Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci a věříme, že Vás zprávy a komentáře našich autorů týkající se dění za uplynulý měsíc opět zaujmou.

Tentokrát začínáme příspěvkem Moniky Marekové o tom, jak se studují (nejen) lidská práva v Oxfordu. Autorka se s Vámi upřímně podělí o pozitiva a negativa studia na této vysoce prestižní univerzitě a z pozice insidera vysvětlí, v čem je Oxford skutečně výjimečný.

Dále pokračujeme tradičně tématem mezinárodního trestního práva, v rámci něhož se hlavní událost překvapivě netýká dění u Mezinárodního trestního soudu, nýbrž u jeho *ad hoc* předchůdce zkráceně označovaného jako ICTY. Kateřina Studecká osvětluje dlouho očekávaný rozsudek, kterým byl bývalý prezident Republiky srbské Radovan Karadžić odsouzen ke 40 letům vězení.

Jana Nováková z evropské sekce přináší již tradiční přehled nejdůležitějších rozsudků ESLP a u Evropského soudu pro lidská práva zůstává i Helena Kopecká, která se zaměřuje na případ *Çam proti Turecku*, který se týká diskriminace v rámci přístupu ke vzdělání.

Irena Kaletová ze sekce Mezinárodní politika, byznys a lidská práva se zabývá souvislostí kauzy Panama Papers s lidskými právy. Má tato aféra také lidskoprávní rozměr?

V neposlední řadě si nenechte ujít vysoce zajímavý příspěvek Kamily Abbasi z české sekce o tzv. výhradě svědomí v českém právním řádu, a to nejen z důvodu náboženského přesvědčení, ale také v oblasti medicíny.

Zajímavé čtení Vám přeje
za Centrum pro lidská práva a demokratizaci

Jan Lhotský

Obsah

| Jak se studují lidská práva na University of Oxford?

1) Mezinárodní trestní spravedlnost | 5

- Odsouzení Radovana Karadžiće: Rozsudek, který nepřináší (u)smíření
- Ukončení vyšetřování kauz Ruto a Sang
- Dominic Ongwen – bývalý dětský vojak před Mezinárodním trestním soudem

2) Evropský systém ochrany lidských práv | 11

- Přehled nejdůležitějších rozsudků ESLP měsíce března
- ESLP a diskriminace u přístupu ke vzdělání
- Použití Listiny základních práv EU
- Vzájemná důvera a ochrana lidských práv – nesplnitelné imperativy?

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva | 22

- Co mají Panama Papers společného s lidskými právy?
- Vztah nadnárodních korporací k lidským právům

4) Česká republika a lidská práva | 29

- Medicína a výhrada svědomí
- Nejvyšší kontrolní úřad silnější a nezávislejší
- Hospitalizace osob s duševní poruchou bez jejich souhlasu

| Monitoring lidskoprávních publikací: Přehled aktuálních článků o lidských právech

Titulní fotografie: Oxford, autor: Monika Mareková

SERVIS PRO ZÁJEMCE O LIDSKÁ PRÁVA NA WEBU CENTRA

Pokud se zajímáte o lidská práva, na webu Centra najdete několik zajímavých stránek, které by vám mohly usnadnit práci. Je tam například seznam letních škol, které můžete letos navštívit, včetně deadlinů, školného a odkazů.

Na webu je i *beta verze* našeho Manuálu k výzkumu lidských práv s řadou odkazů na užitečné zdroje včetně výzkumných mezinárodněprávních a lidskoprávních manuálů amerických univerzit nebo lidskoprávních blogů.

Více na www.centrumlidskaprava.cz

Jak se studují lidská práva na University of Oxford?

Monika Mareková

Popravdě, žádná hitparáda to zas až tak není. Ne, že bych si dovolila jakkoliv hanit svou druhou alma mater, ale v nabízených kurzech zaměřených na lidská práva Oxford bohužel pokulhává. Proč je tedy tato slavná univerzita tak výjimečná? A proč se vyplatí na ní jít studovat i lidská práva?

Výběr předmětů

Úvodem zmíněný menší nedostatek dokáže Oxfordská univerzita naštěstí vyrovnat na mnoha jiných místech a s odstupem času jí budiž odpuštěno. Nicméně, právě z důvodu malé nabídky kvalitních lidskoprávních kurzů jsem po svém příchodu do Oxfordu nakonec upustila od záměru vystudovat roční magisterský program M.Jur. (Magister Juris, obdoba LL.M.) se zaměřením pouze na lidská práva, a raději jsem k nim přimíchala mezinárodní právo, řešení mezinárodních sporů a právo hospodářské soutěže.

Někoho by mohlo zarazit, jak je taková různorodá kombinace vůbec možná. Na kontinentálních univerzitách se specializovanými LL.M. programy by to byl jistě problém, ne ale na Oxfordu. Studenti si totiž po příchodu sami vyberou své předměty dle své libovůle z přibližně 40 nabízených kurzů. Na celý rok si zvolí ke studiu právě a pouze čtyři předměty, což je opět trochu šokující a navozuje dojem jednoduchosti studia. Opak je však pravdou. Každý předmět je velmi specializován a rozebírají se v něm problémy v dané oblasti do velké hloubky. Na rozdíl od předmětů na mnoha jiných univerzitách, kde jsou tyto spíš jenom úvodem do dané problematiky, po absolvování předmětu na Oxfordu jste na konkrétní oblast specialistou schopným vést akademické debaty na vysoké úrovni nebo psát odborné články.

Zvolit si pouze čtyři předměty ze čtyřiceti může být poměrně těžké, nicméně Oxford tíhu volby ulehčuje. Před příchodem si zvolíte své kurzy pouze nezávazně a volbu můžete změnit až do konce druhého týdne prvního trimestru. V návaznosti na prohlášení učiněné v úvodu tohoto článku tady zmíním, že například já jsem navštěvovala původně kurz Komparativní lidská práva, který byl však bohužel tak slabý a debaty byly tak nezáživné, že jsem se ho raději po dvou týdnech rozhodla vyměnit za právo hospodářské soutěže. Nelituji.

Oxford [1]

A čím je tedy Oxford výjimečný?

Je to zejména systémem nabízených tutoriálů a malým množstvím studentů na jednoho profesora. Na rozdíl od klasických přednášek a seminářů pro celou třídu kolem 25 lidí, tutoriály jsou organizovány pro přibližně 2-4 studenty. Před většinou tutoriálů profesor zadá studentům vypracování eseje a její řešení se v tutoriálu následně rozebírá. Pocit trapnosti v případě nepřipravenosti na tutoriál ve čtyřech lidech pak dosahuje gigantických rozměrů. Další výhodou tutoriálů je, že student dostává zpětnou vazbu na svoji práci již v průběhu školního roku a zjišťuje, co se od něj u zkoušek bude očekávat. A i když jsem po zhlédnutí známky za svoji první esej upadla do deprese (jako ostatně téměř všichni mí spolužáci), ke konci školního roku jsem byla schopná napsat esej s vyznamenáním právě díky zpětné vazbě a diskusi s vyučujícími o tom, jak naše eseje zlepšovat.

Mimo neobvyklých tutoriálů ani samotné semináře na Oxfordu nejsou až tak klasické. Studenti dostanou před každým seminářem sáhodlouhý seznam literatury, který si mají nastudovat (a o kterém i samotní profesori říkají, že není možné jej přečíst celý), a pak v hodině diskutují o vybraných problémech. Cení se přitom originální postoj, který je dobře odůvodněný. Studenti nemají zopakovat pouze to, co si přečetli, ale naopak mají na základě přečtené literatury přijít s vlastním názorem. Kouzlo a jinakost Oxfordu se dá shrnout do jedné věty: na jiných univerzitách Vás naučí, co si myslet; na Oxfordu Vás naučí jak myslet.

Maraton se sprintem na konci

Na závěr roku pak v průběhu dvou týdnů studenti skládají písemné zkoušky ve formě esejí nebo řešení fiktivních případů, které jsou nezávisle známkovány

Monika Mareková [2]

dvěma vyučujícími. Studenti si zpravidla u zkoušky vybírají tři nebo čtyři otázky z více nabízených dotazů, na které v průběhu tří hodin odpovědí. Každá esej je tak trochu zkráceným akademickým článkem a dostane hodnocení s vyznamenáním, pouze pokud student přednese dobře strukturovaný a podložený inovativní názor. Závěr akademického roku je tedy ještě mnohem náročnější než celý rok, i když se studenti průběžně připravují, a mnoho studentů bohužel podléhá nadměrnému stresu. Odvrácenou stranou Oxfordu, o které se příliš nemluví, je spousta studentů trpících depresi nebo panickými poruchami.

Trochu veselejší perličkou zkouškového období však je, že na zkoušky na Oxfordu musí studenti přijít v akademickém oblečení, které se skládá z bílé košile s černou stužkou nebo motýlkem, černé sukně nebo kalhot, černých punčoch, černých bot a taláru. Student musí mít s sebou také akademickou pokrývku hlavy mortar board, kterou si však paradoxně v čase skládání zkoušek ještě nemůže dát na hlavu. Po své poslední zkoušce je od spolužáků „trashed“ – třeba obháněn flitry, postříkán pěnovými spreji, ozdoben barevným kloboukem nebo polít sektem. Kreativitě se meze nekladou...

Nejenom knihovnami živ je člověk

Zmíněný nedostatek v nabídce kurzů lidských práv Oxford kompenzuje množstvím přednášek a konferencí s hostujícími profesory na lidskoprávní témata, které jsou téměř dennodenně. Většina těchto přednášek je organizována centrem Oxford Human Rights Hub. Kromě času stráveného nad studiem dlouhých seznamů doporučené literatury v nádherných knihovnách se pak student může vzdělávat na přednáškách hostujících profesorů, po kterých následuje diskuse nebo případně setkání při víně. Díky tomu jsem měla možnost osobně si povykládat kupříkladu

s Haroldem Kohem, Petrem Tomkou nebo Benem Emmersonem. Oxford je také proslulý množstvím spolků, a tak snad nikoho nepřekvapí, že je v něm také spolek Mezinárodního trestního soudu, jehož výboru jsem byla členkou. Spolek například blíže spolupracoval s Williamem Schabasem.

Navíc Oxford také magisterským studentům dává možnost zapojit se do výzkumu přes projekt Oxford Pro Bono Publico, který nabízí nevládním organizacím pro bono provedení výzkumu oxfordskými studenty. Díky Oxford Pro Bono Publico jsem se podílela na výzkumném projektu o právu na soukromí pro Americkou unii pro občanské svobody a o zločinech z nenávisti pro Maďarskou unii pro občanské svobody. Navíc jsem závěrem roku získala od Oxford Pro Bono Publico stipendium pro financování mé následné stáže v organizaci Global Rights Compliance.

I když tedy nabídka lidskoprávních kurzů na rozdíl od mnoha obchodněprávně zaměřených předmětů není na Oxfordu až tak valná, je zřejmé, že univerzita se snaží také v této oblasti etablovat a přinášet studentům možnosti pro jejich rozvoj. A tak se na Oxford vyplatí vyrazit, i když se chcete ve studiu zaměřit na lidská práva. Zpětně naopak hodnotím velmi pozitivně, že jsem si rozšířila své obzory. A závěrem už jen dodám, že bez ohledu na to, zda na Oxfordu budete studovat lidská práva nebo právo obchodní, způsob přemýšlení, kterému Vás Oxford naučí, Vám již nikdo nevezme.

Fotografie

- [1] Oxford, autor: Monika Mareková.
- [2] Monika Mareková, zdroj: Monika Mareková.
- [3] Knihovna Lincoln College, University of Oxford, autor: Monika Mareková.

Knihovna Lincoln College, University of Oxford [3]

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Odsouzení Radovana Karadžiće: Rozsudek, který nepřináší (u)smíření

Kateřina Studecká

Dne 24. března 2016 byl Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii po více než 20 letech soudního procesu vynesen odsuzující rozsudek v případě Radovana Karadžiće. Muže, který stál v čele Republiky srbské v době války v Bosně a Hercegovině. Z nechvalně proslulé trojice Karadžić, Mladić, Šešelj se tak stal prvním odsouzeným a za zločin genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny mu byl vyměřen trest odnětí svobody v délce 40 let.

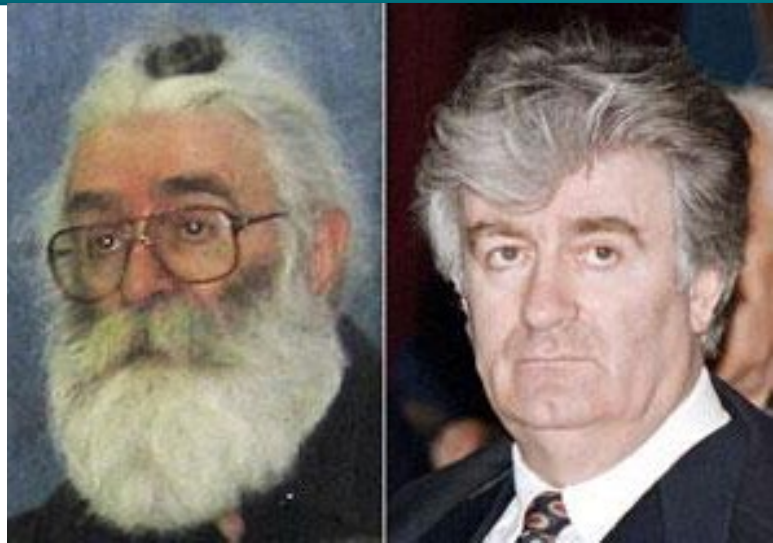
Nekonečné procesy

Proces s Radovanem Karadžićem by popsán v cifrách mohl vypadat takto: 499 jednacích dní, 434 ústních svědeckých výpovědí, 152 písemných svědeckých výpovědí, 11 469 důkazů, 330 000 stran spisu, 2615 stran rozsudku, více než 20 let trvající soudní řízení.

Monstrózní řízení v prvním stupni před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY) se dočkalo svého konce, výsledek však není zcela uspokojivý, zdá se, ani pro jednu stranu. Radovan Karadžić stále vehementně tvrdí, že není vinen a druhý názorový břeh je pobouřen, že nebyl odsouzen ve všech jedenácti bodech obžaloby a že za spáchání zbylých deseti bodů mu nebyl vyměřen doživotní trest odnětí svobody.

Karadžić byl tedy obžalován v prvních dvou bodech ze spáchání genocidy, dále v pěti bodech ze zločinů proti lidskosti (spáchaných pronásledováním, vyhazováním, vraždou, vyhošťováním a jinými nelidskými činy – násilným přemístováním) a v posledních čtyřech bodech z porušení zákonů a obyčejů války (zde jsou za trestné jednání označeny vraždy, násilí, nezákonné útoky na civilisty a braní rukojmích).

Mimo prvního bodu byl Karadžić shledán vinným. K prvnímu bodu obžaloby, tedy ke genocidě v sedmi městech (Bratunac, Foča, Ključ, Prijedor, Sanski Most, Vlasenica a Zvornik) senát uvedl, že

Radovan Karadžić se před dopadením maskoval hustým plnovousem [1]

byť byla naplněna objektivní stránka zločinu genocidy (tedy bylo prokázáno, že násilí na obyvatelstvu bylo skutečně páčáno), nebyla uspokojivě prokázána subjektivní stránka, tj. úmysl toto násilí páchat za účelem částečného nebo úplného zničení národnostní, etnické, rasové nebo náboženské skupiny. Činy páchané ve výše uvedených městech byly tedy kvalifikovány jako zločiny proti lidskosti a válečné zločiny.

Oproti tomu u druhého bodu obžaloby, kterým je genocida ve Srebrenici, se Karadžić již odsouzení nevyhnul. Jedním ze zásadních důkazů použitých k prokázání subjektivní stránky zde posloužila „Direktiva 7“, kterou Karadžić vydal v březnu 1995, a jíž přikázal vojenským jednotkám „vytvořit neúnosnou situaci absolutní nejistoty s žádnou nadějí na další přežití či život pro obyvatele Srebrenice“. Karadžić, který vždy trval na tom, že se bude před ICTY obhajovat sám, žádnou osobní odpovědnost nepřipouští. Tvrdí, že by měl být osvobozen a samozřejmě podal odvolání.

Rozjitřené emoce

Jak již bylo uvedeno, rozsudek nevyvolal nadšení ani na straně Karadžićových odpůrců. Ti jsou rozčarováni a snad i pobouřeni. Jedním z problematických aspektů je právě ten, že Karadžić nebyl odsouzen ze všech bodů obžaloby, a tak oběti násilí páchaného v sedmi bosenských městech nezískaly

Radovan Karadžić [2]

ani po dvaceti letech oficiální potvrzení toho, že neštěstí, které je potkalo, byla genocida. Další aspekt nevole k rozsudku se vztahuje k faktu, že Karadžićovi nebyl vyměřen doživotní trest odnětí svobody. Jedna z přeživších obětí války přirovnala šok, který rozsudek v tomto ohledu přinesl, k šoku z násilí páchaného během bosenské války. Další z obětí uvedla, že nepovažují za spravedlivé, že jejich manželé jsou již dvacet let po smrti, zatímco Karadžić je stále naživu. Očekávaly tak minimálně doživotní trest odnětí svobody.

Na nedostatky rozsudku se však dá dovozovat ne pouze z reakcí obětí války a tedy i z faktu, že rozsudek při svém samotném vyhlášení u těchto osob, které se shromáždily 24. března v Haagu, nevyvolal jásot a okamžitý pocit zadostiučinění. Na první pohled je totiž zjevné, že rozsudek je velmi složitý, čítá téměř tři tisíce stran a navíc není dostupný v regionálních jazycích. Přitom by však tento dokument, který analyzuje a vyjadřuje se k téměř všem aspektům konfliktu v Bosně, mohl sloužit jako zásadní zdroj informací a přinést tak obyvatelům Bosny a Hercegoviny odpovědi na mnohé otázky.

Pro důvody uvedené výše však není příliš pravděpodobné, že rozsudek budou číst ve velkém především ti, jejichž životy jsou jím nejvíce ovlivněny. V širším kontextu, který představuje mj. také následné osvobození Vojislava Šešelje,[1] předsedy Srbské radikální strany, se rozhodovací činnost

ICTY poslední doby nestává pro oběti dostatečným zadostiučiněním.

Kontroverze kam se podíváš

Je již pravidlem, že rozsudky vynesené mezinárodními trestními tribunály jsou podrobovány kritice a v tomto není Karadžićův odsuzující rozsudek výjimkou. V průběhu řízení také často vyvstávají různé kontroverze a ani v tomto není Karadžićův případ výjimečný. V souvislosti s vynesením rozsudku – před budovou tribunálu dne 24. března 2016 – například došlo k uvěznění francouzské novinářky Florence Hartmannové, která celý život aktivně vystupuje proti válečným zločincům a která byla v letech 2000 až 2006 zaměstnána u ICTY jako tisková mluvčí prokurátora. Hartmannová ve své knize a článku publikovala neveřejné informace týkající se války v Bosně a poukázala na fakt, že tribunál nezveřejňuje všechny jemu dostupné informace, které by dle jejího názoru zveřejněny být měly.

Z toho důvodu byla v roce 2009 odsouzena za pohrdání soudem k peněžitému trestu ve výši 7 tisíc eur, a přestože toto rozhodnutí potvrdil i odvolací senát, Hartmannová uvedenou částku nezaplatila, a tak byl trest přeměněn v 7 dní odnětí svobody.[2] Francie však odmítla svou občanku k výkonu trestu vydat a ani na nizozemském území neměla v minulosti problémy. V den vynesení rozsudku

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii [3]

v případě Karadžić však byla novinářka před budovou soudu zatčena a doslova vytržena z rukou obětí bosenské války, které se před budovou nashromáždily.

Odhlédneme-li od posuzování právní stránky případu Hartmannové, celá situace, kdy desítky obětí bosenské války v očekávání dosažení spravedlivého rozsudku v případě Karadžić od tribunálu určeného pro potírání zločinů podle mezinárodního práva jsou svědky zatčení novinářky, jejich spojenkyně a často také ochránitelky, působí přinejmenším absurdně. Sama Hartmannová k tomu uvádí, že největší hněv a pocit nespravedlnosti v ní vyvolalo její zatčení v souvislosti s následným zproštěním obžaloby Vojislava Šešelje.

Stále na začátku – řízení o odvolání začíná

Rozsudek ICTY v případě Karadžić byl velmi dlouho očekávaným počinem a je jisté, že mezinárodní právníci a další vědci ho budou zkoumat, analyzovat a těžit z jeho závěrů ještě mnoho let. Rozsudek samozřejmě má obrovský význam, krom jiného jak poznamenal generální tajemník OSN Ban Ki-Moon, je rozhodnutí ICTY jasným vzkazem všem osobám u moci, že se musejí zodpovídat za své činy. S tímto se dá jistě souhlasit. Je pravděpodobné, že preventivní funkci toto rozhodnutí naplňovat bude. Je však otázkou, do jaké míry se tomuto rozhodnutí daří naplňovat funkci satisfakční.

Nic však není u konce, ba naopak. Odvolací řízení, které již bude probíhat u Mezinárodního zbytkového mechanismu pro trestní tribunály, nás

ještě může překvapit. Radovan Karadžić je stále přesvědčen o svojí nevině a nechal se slyšet, že prvostupňový rozsudek by nepotvrdil ani student prvního ročníku právnické fakulty.

Poznámky

- [1] Vojislav Šešelj je radikální nacionalista, který byl obžalován ve 14 bodech ze zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Dne 31. března 2016 byl obžaloby zproštěn, žalobce ICTY však již podal proti rozsudku odvolání. Šešelj byl propuštěn z vazby za účelem podstoupení léčby rakoviny, od té doby je opět politicky aktivní.
- [2] Maximální možný trest za pohrdání soudem u ICTY činí podle pravidla 77 písm. g) jednacímho řádu až sedm let odnětí svobody a peněžitý trest ve výši 100 tisíc eur.

Zdroje

- Hartmann, Florence: *Handcuffs at the Hague, How I Was Arrested by a War Crimes Tribunal – for My Journalism*, The Intercept, 19. dubna 2016 (<https://theintercept.com/2016/04/19/how-i-was-arrested-by-a-war-crimes-tribunal-for-my-journalism/?comments=1#comments>).
- Is the tribunal not ashamed? Karadžić sentence angers victims*, The Guardian, 24. března 2016 (<http://www.theguardian.com/world/2016/mar/24/radovan-karadzic-hague-tribunal-sentence-survivors-victims-reaction>).
- Dzidic, Denis: *Karadzic Verdict: Mixed Reactions Reflect Divided Bosnia*, Balkan Transitional Justice, 24. března 2016 (<http://www.balkaninsight.com/en/article/karadzic-verdict-mixed-reactions-reflect-divided-society-03-24-2016>).
- Ahmetasevic, Nidzara: *The Radovan Karadzic verdict will change nothing*, Aljazeera, 27. března 2016 (<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/03/radovan-karadzic-verdict-change-bosnia-serbia-160327093504907.html>).
- Karadžić Case: *Trial Judgment*, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 24. března 2016 (<http://www.icty.org/case/karadzic/4>).

Fotografie

- [1] Radovan Karadžić se před dopadením maskoval hustým plnovousem, autor: Ryan Speth, www.flickr.com, 28. července 2008, CC BY-ND 2.0.
- [2] Radovan Karadžić, autor: UN ICTY, www.flickr.com, 24. března 2016, CC BY 2.0.
- [3] Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, autor: UN ICTY, www.flickr.com, 3. července 2014, CC BY 2.0.

Ukončení vyšetřování kauz Ruto a Sang

Petr Pospíšil

V březnovém vydání Bulletinu jsme Vás informovali o procesním rozhodnutí, kterým Mezinárodní trestní soud zakázal použití svědeckých výpovědí, jež byly ze strany svědků - v důsledku pravděpodobného ovlivňování a nátlaku - odvolány. Začátkem dubna 2016 tříčlenný senát, jehož součástí byl i český soudce Robert Fremr, rozhodl o ukončení vyšetřování případů keňského viceprezidenta Williama Ruta a novináře Joshuy Arapa Sanga.

Rozhodnutí vydal tříčlenný senát složený ze soudců MTS, přičemž většinové stanovisko vedle Fremra zastával také předsedající soudce Chile Eboe-Osui. Soudkyně Olga Herrera Carbuccionaopak zaujala disentující pozici. Podle většiny panelu po vyloučení původních svědeckých výpovědí obžaloba nebyla schopna předložit dostatečné množství takových důkazů, na jejichž základě by bylo možné obžalované usvědčit.

Zároveň však MTS nevyloučil možnost opětovného trestního stíhání v budoucnosti v případě, že budou nalezeny důvody pro nová obvinění proti Rutovi a Sangovi. V odůvodnění bylo zároveň s politováním konstatováno, že celé vyšetřování bylo poznamenáno ovlivňováním svědků a politizací procesu.

Následující den po rozhodnutí MTS vydala svoje oficiální stanovisko žalobkyně MTS Fatou Bensouda. Snahy o obstruování a napadání vyšetřování ze strany kruhů napojených na obžalované v něm označila za záměrné. Úspěch žaloby před MTS je podle Bensoudy závislý na ochotě svědků vypovídat. V kauze Ruto a Sang toto dosáhlo extrému, neboť ke zpětnému stažení výpovědi došlo celkem u 17 svědků.

Žalobkyně ve svém tiskovém prohlášení mimo jiné uvedla, že “žádný svědek si nezaslouží být vystaven tomu, s čím byli konfrontováni svědci v kauze Ruto”. Žaloba proto v rámci vyšetřování shromažďovala i důkazy o tomto ovlivňování, přičemž tři keňští občané (Osapiri Barasa, Paul Gicheru a Phillip Kipkoech Bett) byli obviněni a Keňa byla požádána o jejich vydání do Haagu.

Soudce MTS Robert Fremr [1]

Předmětem kauzy Ruto byly násilnosti provázející volby v roce 2007. Nepokoje si vyžádaly přes tisíc obětí na životech a několik set tisíc dalších přišlo o své domovy. V roce 2009 sice Keňa přislíbila zřízení zvláštního tribunálu, k tomuto kroku však již nedošlo, a tak žalobce v březnu 2010 zahájil vyšetřování ze strany MTS. V únoru 2016 MTS rozhodl o zamítnutí přípustnosti svědeckých výpovědí, jež byly ze strany svědků následně staženy. Již po únorovém rozhodnutí zaznívaly komentáře, že pro celý případ toto znamená klinickou smrt. MTS nyní případ uzavřel, neboť za současného stavu okolností podle dvou ze tří soudců rozhodujícího senátu by žaloba nebyla schopna unést důkazní břemeno. Rozhodnutí ovšem zároveň ponechává otevřené dveře možnému vyšetřování v budoucnu.

Zdroje

Ruto and Sang case: ICC Trial Chamber V(A) terminates the case without prejudice to re-prosecution in the future, ICC, 5. dubna 2016 (https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr1205.aspx).

Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, regarding Trial Chamber's decision to vacate charges against Messrs William Samoei Ruto and Joshua Arap Sang without prejudice to their prosecution in the future, ICC, 6. dubna 2016 (https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/otp-stat-160406.aspx).

Žalobkyně Fatou Bensouda [2]

Termination of Ruto and Sang case at the ICC: Witness tampering means impunity prevails over justice again, FIDH, 5. dubna 2016 (<https://www.fidh.org/en/region/Africa/kenya/termination-of-ruto-and-sang-case-at-the-icc-witness-tampering-means>).

Why ICC Judges Did Not Acquit Ruto and Sang, International Justice Monitor, 6. dubna 2016 (<http://www.ijmonitor.org/2016/04/why-icc-judges-did-not-acquit-ruto-and-sang/>).

Dissenting Judge Said Majority Did Not Stick to Earlier Decision on “No Case to Answer” Motions, International

Justice Monitor, 12. dubna 2016 (<http://www.ijmonitor.org/2016/04/dissenting-judge-said-majority-did-not-stick-to-earlier-decision-on-no-case-to-answer-motions/>).

Fotografie

[1] Soudce MTS Robert Fremr, autor: Menctmi, commons.wikipedia.org, 10. ledna 2013, CC BY-SA 3.0.

[2] Žalobkyně Fatou Bensouda, autor: Max Koot Studio, commons.wikipedia.org, 9. července 2008, CC BY-SA 3.0.

Dominic Ongwen - bývalý detský vojak pred Medzinárodným trestným súdom

Katarína Hukelová

V marci tohto roku sa pred Medzinárodným trestným súdom skončilo prípravné konanie v prípade Dominica Ongwena. Prípád je o to zaujímavejší, že Ongwen je prvým bývalým detským vojakom čeliacim obvineniam na Medzinárodnom trestnom súde a zároveň je aj sám obvinený, o.i. z verbovania a využívania detských vojakov.

Desaťročný Dominic Ongwen bol v roku 1990 na ceste do školy, keď bol unesený príslušníkmi extrémistickej militantnej kresťanskej skupiny Armády Božieho odporu (Lord's Resistance Army, LRA). V priebehu nasledujúcich desiatich rokov sa stal chránencom obávaného dlhoročného veliteľa LRA Josepha Konyho a v rámci LRA dosiahol hodnosť generála ako dvadsaťročný. Príslušníci LRA sú v Ugande a v okolitých krajinách známi svojou krutosťou. Odhaduje sa, že LRA má len v Ugande na svedomí 100 tisíc mŕtvych a vyše 60 tisíc unesených detí.

Po tom, čo Medzinárodný trestný súd (MTS) v decembri 2003 na žiadosť ugandskej vlády otvoril predbežné vyšetrovanie situácie v Ugande, vydal MTS v lete 2005 zatykač nielen na Konyho ako veliteľa LRA, ale aj na Ongwena, a to za spáchanie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti, ktorých sa mal dopustiť v roku 2004 v tábore pre vysídlených utečencov v severnej Ugande.

Po vydaní zatykača Ongwen dlhé roky unikal pred spravodlivosťou, pričom sa na úteku zapájal do bojových akcií LRA v okolitých krajinách a to predovšetkým v Stredoafrickej republike a v Demokratickej republike Kongo. Osudnou sa mu stala prestrelka v Stredoafrickej republike v januári 2015, kedy bol zajatý rebelmi zo skupiny Seleka. V tom istom mesiaci bol Dominic Ongwen prevezený do detenčného zariadenia MTS v Haagu a už 26. januára 2015 predstúpil pred sudkyňu pre prípravné konanie. Predbežne bolo určené, že konanie o potvrdení obvinení sa bude konať v auguste 2015 a rozhodne sa, či prípad bude postúpený z prípravného konania pred súdny senát (viz Bulletin březen 2015, s. 5)..

Nakoniec s miernym oneskorením oproti pôvodnému plánu, a to dňa 23.marca 2016, senát pre prípravné konanie v zložení sudcov Cuno Tarfusser (Taliansko), Chang-ho Chung (Kórejská republika), Marc Perrin de Brichambaut (Francúzsko) vydal rozhodnutie, ktorým potvrdil obvinenia v 70

Uganda [1]

bodoch za spáchanie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti a postúpil Ongwenov prípad pred súdny senát. Obvinenia voči Dominicovi Ongwenovi zahŕňajú aj útoky na vystahované civilné obyvateľstvo v tábore na viacerých miestach v Ugande ako aj za sexuálne zločiny a rekrútovanie a využívanie detských vojakov.

Dominic Ongwen je prvým obvineným zo spáchania zločinov podľa medzinárodného práva pred MTS, ktorý bol ako dieťa unesený a prinútený stať sa detským vojakom. Predpokladá sa, že v prípade preukázania viny, bude tieto okolnosti pri ukladaní výšky trestu brať MTS do úvahy, čo by sa mohlo stať precedensom aj pre budúce prípady, keď bude pred MTS stáť bývalý detský vojak.

Zdroje

- Burue, J.: Child soldier to war criminal: The trial of Dominic Ongwen, *The Guardian*, 27. marec 2016 (<http://www.theguardian.com/law/2016/mar/27/dominic-ongwen-war-crimes-trial-former-child-soldier-icc-uganda>).
- HRW: ICC Judges Confirms Charges Against LRA's Dominic Ongwen, *Human Rights Watch*, 23. marec 2016. (<https://www.hrw.org/news/2016/03/23/icc-judges-confirm-charges-against-lras-dominic-ongwen>).
- ICC: ICC Pre-Trial Chamber II confirms charges against Dominic Ongwen and commits him to trial, *Press Release 23/03/2016*, ICC-CPI-20160323-PR1202, 23 marec 2016. (https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr1202.aspx).

Fotografie

- [1] Uganda, autori: Robert and Talbot Trudeau, 9 marec 2012, www.flickr.com, Creative Commons CC BY-NC 2.0.

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Přehled nejdůležitějších rozsudků ESLP měsíce března

Jana Nováková

Evropský soud pro lidská práva v březnu vydal několik dalších významných rozsudků, jejichž přehled vám níže přinášíme. Štrasburský soud se v nich zabýval mimo jiné podmínkami pro řádné azylové řízení, únikem utajovaných informací v rámci trestního vyšetřování nebo nezákonným zadržením dítěte.

Mylné zastřelení v londýnském metru

Případ *Armani da Silva proti Spojenému království* [1] se týkal posouzení průběhu vyšetřování anglických orgánů činných v trestním řízení v případě střelby se smrtelnými následky v londýnském metru. Brazilský státní příslušník Jean Charles de Menezes byl smrtelně postřelen, neboť jej policie mylně označila za sebevražedného atentátníka. V červnu 2005 totiž proběhla v londýnské veřejné hromadné dopravě série sebevražedných útoků, přičemž policie identifikovala další dvě podezřelé osoby, které měly shodnou adresu jako oběť. Jelikož se jim nepodařilo podezřelého zastihnout doma, ozbrojený příslušník speciálního vyšetřovacího útvaru jej následoval do vagónu metra, tam jej povalil na zem a z obavy z možného odpálení bomb jej střelil několikrát do hlavy.

Stěžovatelka (sestřenice oběti) namítala nesplnění povinnosti zajistit odpovědnost anglických agentů za smrt jejího příbuzného, neboť následné vyšetřování této události nevedlo k zahájení trestního stíhání žádného policisty. Dle jejího názoru tak došlo k porušení práva na život ve smyslu povinnosti účinného vyšetřování podle čl. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Dále brojila proti samotnému procesu zvažování podávání trestních oznámení. V neposlední řadě pak rozporovala koncept sebeobrany, neboť střelec musel prokázat pouze tzv. upřímné přesvědčení (v orig. „*honest belief*“), že použití síly bylo v dané situaci nezbytné. Stěžovatelka přitom trvala na vyšším standardu, tj. na „upřímném a opodstatněném přesvědčení“ (v orig. „*honest and reasonable belief*“).

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) shledal, že koncept i materiální stránka sebeobra-

Most v Lausanne [1]

ny tak, jak je zakotvena žalovaným státem, se výrazně neliší od konceptu jím používaným. V obou případech byl důraz kladen na skutečnost, zda existovalo upřímné a jasné přesvědčení o nutnosti použití takovéto síly. Kritérium opodstatněnosti pak ESLP považuje za nedílnou součást upřímnosti přesvědčení. Navíc, u obou příslušníků domácí orgány pečlivě zkoumaly přiměřenost vzhledem ke skutečnosti, že oběť na sobě mohla mít výbušninu připravenou kdykoli k odpalu.

ESLP dále konstatoval, že posuzování státního zastupitelství ohledně vznesení trestních oznámení bylo v mezích diskrece státu (v orig. „*margin of appreciation*“). Podávání trestních obvinění není v žalovaném státě arbitrární, je podrobena častým přezkumům a kontrole ze strany politiků i široké veřejnosti. Podle ESLP se dále nedá konstatovat, že by zainteresované státní orgány nebyly hnány k odpovědnosti. Po skončení vyšetřování veřejně přiznaly svoji chybu, omluvily se rodině a zaplatily jí finanční náhradu a vynaložené výdaje. Celá událost byla také důkladně analyzována, aby se v budoucnu zabránilo obdobným fatálním omylům. V rámci civilního soudnictví byla na základě žaloby o odškodnění rodině přiznána finanční satisfakce. Na základě výše uvedeného tedy nebylo ze strany ESLP shledáno porušení čl. 2 Úmluvy.

Únik informací z trestního spisu při vyšetřování v rozhodnutí *Bédat proti Švýcarsku* [2] ESLP posuzoval následky úniku informací z trestního spisu, které byly novinářem zpřístupněny veřejnosti. Stěžovatel pracující jako profesionální novinář publikoval článek „Tragédie na mostě v Lausanne“ týkající se v té době stále probíhajícího trestního vyšetřování řidiče, který vjel svým motorovým

Pamětní místo u stanice metra Stockwell [2]

vozdilem do skupiny chodců, přičemž tři z nich usmrtil a osm zranil. Článek popisoval vyšetřovanou událost a obsahoval také úryvky z dopisů obžalovaného soudu, včetně souhrnu otázek položených policií a soudcem obžalovanému.

Státní zastupitelství zahájilo proti stěžovateli z vlastního podnětu trestní stíhání. Stěžovatel byl odsouzen k jednomu měsíci vězení s ročním odkladem, což bylo následně změněno na pokutu přibližně 2 600 euro. Stěžovatel v tomto případě namítá, že trestním stíháním bylo porušeno jeho právo na svobodu projevu a rozšiřování informací ve smyslu čl. 10 Úmluvy.

Podle ESLP stálo v posuzovaném případě proti sobě stěžovatelovo právo na informování veřejnosti (včetně práva veřejnosti být informována) a stejně důležitý veřejný i soukromý zájem chráněný prostřednictvím zákazu zveřejňovat takové informace, na které se ze zákona vztahuje utajení v rámci vyšetřování trestných činů. Za tyto zájmy ESLP označil předně autoritu a nestrannost soudnictví, účinnost vyšetřování trestných činů příslušnými orgány a v neposlední řadě také právo obviněného na presumpci nevinu, stejně tak jako ochrany jeho soukromí.

Stěžovatel jakožto profesionální novinář si musel být vědom charakteru informací, které hodlal zveřejnit. Ačkoli ESLP přiznal, že smrtící řidičova kauza byl předmětem veřejného zájmu a práva na informace, zveřejněním dopisů a seznamu otázek stěžovatel neprokázal, že by nějak přispěl do veřejné diskuze a soud se tak musel přiklonit na stranu ochrany práv řidiče. Celkově byl článek koncipován pouze jako velmi negativní obraz obviněného řidiče, což mohlo mít vliv i na nestrannost soudního řízení jako takového. Vzhledem ke konkré-

ní situaci ESLP připomněl, že za účelem naplnění pozitivních závazků týkajících se ochrany práva na soukromí je možno přiměřeně omezit právo na svobodu projevu. Udělená pokuta, ani její výše, tak podle soudu nezasáhly do stěžovatelova práva na svobodu projevu podle čl. 10 Úmluvy.

Neúspěšný irácký žadatel o azyl ve Švédsku

Případ *F.G. proti Švédsku* [3] se týkal neudělení azylu iráckému občanovi ve Švédsku. Stěžovatel namítal, že v případě neudělení azylu existuje v jeho zemi původu reálné riziko pronásledování a trestu (včetně trestu smrti) za stěžovatelovu politickou minulost a konvertování od islámu ke křesťanství. Žádost o udělení azylu však byla tamními orgány opětovně zamítnuta pro zveličování stěžovatelovy politicko-opoziční aktivity vůči režimu v Iráku, kde měl stěžovatel mimo jiné stále rodinu, která nebyla terčem žádné perzekuce. Stěžovatel v neudělení azylu spatřuje vzhledem k hrozícímu trestu a pronásledování porušení čl. 2 (právo na život) a čl. 3 (zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení) Úmluvy.

ESLP nejprve zhodnotil postup švédských orgánů při posuzování skutečností týkajících se potenciálního pronásledování a trestu v případě navrácení do vlasti. Tamní orgány azylové politiky dle přesvědčení ESLP řádně a dostatečně zjistily všechny rozhodné skutečnosti, které následně řádně vyhodnotily. Stěžovatelova politická aktivita byla spíše nevýrazná, a ačkoli byl v důsledku své politické aktivity v minulosti několikrát předvolán před irácké soudy, od roku 2009 se tak již nestalo. Navíc podle švédských orgánů neexistují žádné důkazy, že by tomu mělo být jinak i v případě navrácení stěžovatele do vlasti. V tomto případě tak dle ESLP nedošlo k porušení stěžovatelových základních práv a svobod chráněných Úmluvou.

Co se týče konverze na křesťanskou víru, ESLP konstatoval, že tamní úřady si této skutečnosti byly vědomy a měly tak posoudit, nakořím se jedná o skutečnost, na jejímž základě by mohlo stěžovatel v zemi původu hrozit pronásledování. Přestože stěžovatel křesťanství explicitně neuváděl jako důvod své původní žádosti o azyl (neboť konvertoval až ve Švédsku), následnými materiály tuto skutečnost dostatečně prokázal a tamní orgány ji měly zohlednit v rámci posouzení žádosti, neboť se jedná o okolnost relevantní pro udělení azylu. Na základě této skutečnosti ESLP dospěl k závěru o porušení čl. 2 a 3 Úmluvy, neboť stěžovatel

nemůže být navrácen do země původu bez řádného přezkoumání a rozhodnutí o své žádosti, která nezohledňuje všechny relevantní okolnosti.

Nezákonné zadržení a nespravedlivý proces s dvanáctiletým chlapcem

Blokhin proti Rusku [4] je případ v té době ještě trestně neodpovědného chlapce trpícího mentální a neurobehaviorální poruchou. Stěžovatel byl již dříve podezřelý ze spáchání krádeží, ve věku 12 let byl policií zatčen a obviněn z vydírání. Dle stěžovatele byl nucen se k danému jednání přiznat, později svoji nucenou výpověď odvolal. Ačkoli nebyl z důvodu nenaplnění věkové hranice trestně odpovědný, soud pro mladistvé jej poslal do dočasného zadržovacího centra pro mladistvé v délce trvání 30 dní. Cílem bylo preventivně zamezit páchání další trestné činnosti.

Stěžovatelova babička jakožto zákonná zástupkyně podala stížnost na pochybení v rámci vyšetřování mimo jiné z důvodu, že stěžovatel byl před svým doznáním zastrašován a bez přítomnosti svého zákonného zástupce. Detence navíc byla nezákonná a vzhledem k stěžovatelovu zdravotnímu stavu také nepřijatelná (nedostávalo se mu potřebných léků ani zázemí). Na základě výše uvedeného stěžovatel považuje detenční podmínky za podmínky v rozporu s čl. 3 Úmluvy. Samotná detence pak byla v rozporu s právem na svobodu a osobní bezpečnost ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy. V neposlední řadě pak bylo porušeno právo na spravedlivý proces (čl. 6 odst. 1 a 3), neboť při výslechu nebyl přítomen stěžovatelův zákonný zástupce, ani nebyli připuštěni svědci k jeho obhajobě.

ESLP předně vycházel z důkazů, že po propuštění musel být stěžovatel hospitalizován v nemocnici po dobu 3 týdnů kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu. Naopak ruské úřady nedoložily žádné relevantní dokumenty, které by prokazovaly adekvátní stav detenčního zařízení v době stěžovatelova pobytu. V daném případě tak bylo porušeno jeho právo ve smyslu čl. 3 Úmluvy z důvodu nelidského zacházení a trestu.

Dle názoru ESLP bylo také porušeno právo na osobní svobodu, neboť dočasné umístění do takového druhu zařízení je podle příslušných ruských zákonů přípustné pouze jako trest a navíc se jedná o řešení *ultima ratio*. Nelze tak učinit v případě trestně neodpovědného jedince pouze z důvodu výchovného dohledu. Navíc, soudy umístění zdůvodnily i na základě potřeby korekce chování a prevence

Nápravné zařízení pro mladistvé [3]

páchání další obdobné činnosti, což je dle názoru ESLP bez dalšího v rozporu s právem na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 5 odst. 1 Úmluvy).

Konečně, ESLP přisvědčil stěžovateli i v případě porušení práva na spravedlivý proces. Ačkoli se podle ruských zákonů nejednalo o trestní řízení (kvůli nedostatku věku stěžovatele), ve skutečnosti proces i výsledné rozhodnutí trestnímu řízení plně odpovídaly a měly tak být dodrženy všechny základní atributy spravedlivého procesu podle čl. 6 Úmluvy. Vzhledem k jeho věku mělo být řízení vedeno také v souladu s nejlepším zájmem dítěte a měl být zohledněn jeho zdravotní stav. Stěžovatel byl navíc zadržen policií bez sdělení obvinění, byl zastrašován, dále nebyl poučen o svých právech a nebyla mu ani poskytnuta žádná právní pomoc. Domácí soudy také pochybily při posouzení důkazní hodnoty svědků svědčících proti stěžovateli, nadto nepřipustily svědky vypovídající ve prospěch stěžovatele. Na základě všech těchto důvodů tak ESLP shledal porušení čl. 6 Úmluvy.

Poznámky

- [1] *Armani da Silva proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 30. března 2016, stížnost č. 5878/08.
- [2] *Bédat proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 29. března 2016, stížnost č. 56925/08.
- [3] *F.G. proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 23. března 2016, stížnost č. 43611/11.
- [4] *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 23. března 2016, stížnost č. 47152/06.

Fotografie

- [1] Most v Lausanne, foto: Nelson Minar, CC BY-SA 2.0.
- [2] Pamětní místo u stanice metra Stockwell, v Londýně, foto: Caroline Ford, CC BY-SA 3.0.
- [3] Nápravné zařízení pro mladistvé, foto: Stuart McAlpine, CC BY-SA 2.0.

ESLP a diskriminace u přístupu ke vzdělání

Helena Kopecká

Dne 23. února 2016 vydal Evropský soud pro lidská práva rozsudek v případě *Çam proti Turecku*, kde v případě odmítnutí zapsání slepé studentky ke studiu na hudební akademii shledal porušení článku 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod spolu s článkem 2 Protokolu č. 1 k této Úmluvě.

Aktuální rozsudek *Çam proti Turecku*

Případ *Çam proti Turecku* se týkal slepé studentky, která v roce 2004 složila vstupní přijímací zkoušky na tureckou Národní hudební akademii patřící k istanbulské Technické univerzitě. Do přijímacího řízení následně doložila lékařskou zprávu z nemocnice potvrzující, že se může účastnit výuky, kde není požadována schopnost vidění. Nicméně akademie shledala, že schopnost vidění je potřebná na všech hodinách. Následně nebyla přijata ke studiu. Turecké soudy potvrdily rozhodnutí univerzity.

V roce 2008 se proto obrátila se svou stížností na Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESLP), kde namítala porušení článku 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluvy) a článku 2 Protokolu číslo 1 k této Úmluvě, tedy porušení zákazu diskriminace a práva na vzdělání. ESLP dne 23. února 2016 vydal své rozhodnutí, kde shledal, že došlo k porušení těchto článků. Odůvodnil, že jediným důvodem pro odmítnutí přijetí ke studiu byla skutečně její slepota. Dále ESLP naznal, že složením přijímacích zkoušek dostatečně prokázala plnou kvalifikaci pro přijetí ke studiu. Zároveň akademie nikterak neobjasnila, jak by slepota mohla bránit účasti na hodinách hudby. Shledání porušení výše uvedených článků bylo jednomyslné.

Vývoj judikatury ESLP

Zřejmě nejstarším případem, který ESLP v této oblasti rozhodoval, je tzv. *Belgický jazykový případ* (rozsudek ESLP ze dne 23. července 1968). Zde se ESLP zabýval případem dětí, jejichž rodným jazykem byl jazyk francouzský, nicméně spolu

Evropský soud pro lidská práva [1]

s rodiči měly pobyt v holandsky mluvícím regionu a nebyla jim umožněna ve škole výuka v jejich rodném jazyce. ESLP shledal, že v tomto ohledu došlo k porušení článku 14 Úmluvy spolu s článkem 2 Protokolu č. 1, neboť pouze těmto určitým dětem bylo na základě pobytu jejich rodičů bráněno v přístupu k francouzsky mluvícím školám, zatímco v opačných případech (holandsky mluvící ve francouzském regionu) tomu tak nebylo.

Tento rozsudek objasnil, že podle výkladu ESLP existuje **pozitivní závazek** státu ve vztahu k právu na vzdělání. Regulace ze strany státu je možná, může se měnit v čase a místě, avšak taková regulace se nesmí nikdy dotknout podstaty práva na vzdělání ani se nesmí dostat do konfliktu s jinými právy zaručenými Úmluvou. ESLP dále objasnil, že princip rovného zacházení je porušen, pokud odlišné zacházení nemá objektivní a rozumné ospravedlnění, nesleduje legitimní cíl a neexistuje rozumný vztah proporcionality mezi prostředky a cílem, který má být realizován.

Etnický původ a právo ke vzdělání

Stěžejní případ, který ESLP v této oblasti rozhodl, je známá kauza *D.H. a ostatní proti České republice* (rozsudek ze dne 13. listopadu 2007). Stížnost se týkala 18 romských dětí z ostravského regionu, které byly automaticky zařazeny do zvláštních škol. V odůvodnění stížnosti se poukazovalo na skutečnost, že se jedná o systematickou záležitost, kdy romské děti jsou často do těchto typů škol posílány na základě svého etnického původu. Stěžo-

vatelé namítali, že byli diskriminováni na základě své rasy nebo etnického původu, protože s nimi bylo bez sebemenšího objektivního a rozumného zdůvodnění zacházeno méně příznivě než s jinými dětmi nacházejícími se ve srovnatelné situaci.

Velký senát ESLP rozhodl, že se Česká republika dopustila nepřímé diskriminace romských dětí. V tomto rozsudku poprvé ESLP shledal, že došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve vztahu k rasové diskriminaci v oblasti vzdělání u veřejných základních škol. ESLP uvedl, že Úmluva se vztahuje nejen na ochranu proti konkrétním aktům diskriminace, ale také ve vztahu k systematickým praktikám vůči rasovým nebo etnickým skupinám.

Soud sice uznal úsilí, které české orgány vynaložily na zajištění vzdělání romským dětem, zároveň však nebyl přesvědčen o tom, že by rozdíl v zacházení mezi romskými a ostatními dětmi byl objektivně a rozumně zdůvodněn a že by mezi použitými prostředky a sledovaným cílem existoval vztah přiměřenosti. Rovněž shledal porušení článku 2 Proto-

kolu č. 1 (více možno přečíst o dalších rozsudcích *Sampani a ostatní proti Řecku a Horváth a Kiss proti Maďarsku* viz Bulletin březen 2013, s. 14).

Osoby s postižením

Případy postižených osob nejsou před ESLP časté. Článek 2 Protokolu č. 1 a osob se zdravotním postižením se týkal případ *McIntyre proti Velké Británii* (rozhodnutí ze dne 21. října 1998, rozhodnutí vydané Evropskou komisí pro lidská práva), kdy stěžovatelka trpěla svalovou dystrofií. Chodila s obtížemi a potřebovala transport do školy. Její matka chtěla, aby navštěvovala veřejnou školu, nikoliv speciální. Obecně ve Velké Británii platí, že tam, kde je to možné, mají být postižené děti řazeny k dětem bez postižení. Nicméně zdravotní stav stěžovatelky se zhoršoval a veřejná škola, kam chtěla chodit, nebyla vybavená potřebným výtahem. Na tuto školu nastoupila, do některých prostor nicméně neměla bez výtahu přístup.

Romské děti [2]

V tomto případě Evropská komise pro lidská práva shledala stížnost nepřijatelnou. Pochybení instalovat výtah v základní škole za účelem prospěchu žáka, který trpěl svalovou dystrofií, neznamenal porušení článku 2 Protokolu č. 1. Komise shledala, že místní školský úřad pečlivě situaci posoudil, nicméně suma 47.000 britských liber za výtah pro malou základní školu byla velmi vysoká. K porušení práva na vzdělání stěžovatelky přitom nedošlo, neboť k němu přístup i bez výtahu měla, a odmítnutí postavit výtah bylo proporcionální sledovanému cíli.

Národnost a druh pobytu ve vztahu k vzdělávání

V případě *Ponomaryovi proti Bulharsku* (stížnost č. 5335/05, ze dne 28. listopadu 2011), ESLP pro změnu rozhodoval případ placení školních poplatků u dvou ruských žáků žijících v Bulharsku se svou matkou, kdy žáci sice pobyt měli, ale nikoliv trvalý jako jejich matka. Zatímco středoškolské vzdělání bylo v Bulharsku zdarma, oni byli nuceni platit poplatky.

Soudní síň ESLP [3]

ESLP shledal, že článek 2 Protokolu č. 1 se týká i středoškolského vzdělání a přístupu k němu. Soud zde neposuzoval, zdali státy mohou požadovat poplatky, neboť již v minulosti bylo uznáno, že právo na vzdělání může být státem regulováno. Regulace je možná, pravidla mohou být pro

cizince rozdílná, avšak odlišné zacházení musí mít objektivní a rozumné ospravedlnění, sledovat legitimní cíl a musí existovat rozumný vztah proporcionality mezi prostředky a cílem, který má být realizován.

V případě stěžovatelů se však nejednalo o nikoho, kdo by měl pouze krátkodobý pobyt či by pobýval zcela bez pobytového oprávnění, a středoškolské vzdělání je navíc velmi důležité z hlediska integrace. Požadavek, aby tito dva žáci platili za své středoškolské vzdělání pouze z důvodu svého druhu pobytu a národnosti znamenal proto porušení článku 14 Úmluvy spolu s článkem 2 Protokolu č. 1.

Pokud jde o téma diskriminace u přístupu ke vzdělání, ESLP se ve své judikatuře již v minulosti zabýval rozličnými důvody a zcela jistě je to téma, které se před ním znovu objeví.

Zdroje

Çam proti Turecku, rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 2016, stížnost 51500/08.

D.H. a ostatní proti České republice, rozsudek ESLP ze dne 13. 11. 2007, stížnost č. 57325/00.

Guide to Article 2 Protocol No. 1, Council of Europe/European Court of Human Rights, prosinec 2015 (http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf).

Inclusive education vital for social cohesion in diverse societies, 5. květen 2015 (<http://www.coe.int/cs/web/commissioner/-/inclusive-education-vital-for-social-cohesion-in-diverse-societies>).

McIntyre proti Velké Británii, rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva, ze dne 21. 10. 1968, stížnost č. 29046/95.

Ponomaryovi proti Bulharsku, rozsudek ESLP ze dne 28. 11. 2011, stížnost č. 5335/05.

Případ týkající se určitých aspektů práva použití jazyků ve vzdělání v Belgii (Belgický jazykový případ), rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 1968, stížnosti č. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64.

Fotografie

[1] Evropský soud pro lidská práva, autor: Alfredovic, zdroj: Wikimedia Commons.

[2] Romské děti, autor: Bisio, zdroj: Wikimedia Commons.

[3] Soudní síň ESLP, autor: Adrian Grycuk, zdroj: Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0 pl.

Použití Listiny základních práv EU

Martin Dominik

Od Lisabonské smlouvy je právně závazný katalog lidských práv Evropské unie. Jedná se o moderní dokument, který se však aplikuje jen na omezený počet situací. O jaké se jedná dle praxe a jak je zvolené řešení hodnoceno s časovým odstupem analýzou Evropského parlamentu?

Před přijetím Listiny

Již před přijetím Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“) jako právně závazného dokumentu poskytoval Soudní dvůr Evropské unie (dále jen „SDEU“) ochranu lidským právům. Vycházel ze společných ústavních tradic unijních států a inspiroval se u Evropského soudu pro lidská práva. I bez daného dokumentu pokrýval poměrně široký prostor.

Situace na jednu stranu vypadala bez psané charty jaksi nekompletně, na druhou stranu umožňovala soudu širší pole pro vlastní uvážení. Základní práva byla uplatňována na jednáních unijních institucí i při aplikaci unijních předpisů členskými státy. Situace, na které se lidskoprávní záruky vztahovaly, byly vykládány poměrně široce a zdálo se, že v budoucnu se pole ještě rozšíří.

Pokrok či krok zpět

Přijetím Listiny jako právně závazného dokumentu dala EU jasně najevo, že za lidskými právy stojí. Psaný dokument je přístupnější než složitá judikatura SDEU. Stejně tak pro národní soudy Listina představuje jasnější signál. Nicméně zůstává otázkou, zda přijetí právně závazné Listiny mělo přínos i pro ochranu lidských práv samotných.

Členské státy nechtěly, aby se Listina aplikovala přímo, to by totiž znamenalo významné rozšíření vlivu EU na jejich vnitřní záležitosti. K tomuto cíli měl sloužit čl. 51 Listiny, který stanoví podmínky její aplikovatelnosti. První odstavec víceméně za-

Jednací síň SDEU [1]

kotvoval předchozí stav a druhý vyjadřoval obavy států, hlavně Velké Británie.

Zmiňovaný druhý odstavec je stavěn jako hráz proti rozšiřování vlivu EU. Státy se zřejmě bály, aby pod rouškou lidských práv nebyla příliš omezena jejich suverenita. Znění i okolnosti vyjednávání čl. 51 respektuje i SDEU. Přijal ho jako signál, že nemá dále rozšiřovat své pole působnosti v oblasti lidských práv. Zároveň z vůle smluvních stran dovedl pokyn k zužujícímu výkladu aplikovatelnosti Listiny.

Z judikatury lze připomenout případ *Fransson*, [1] kdy soudu pro aplikaci stačila souvislost s daní z přidané hodnoty pro aplikaci Listiny. Jindy však svůj výklad zužoval, kdy v případě *McB.* [2] aplikoval Listinu jen přímo na unijní právo, i když národní bylo materiální podmínkou jeho uplatnění a mělo silné lidskoprávní zabarvení. V případě *Siragusa* [3] pak nabídl test aplikovatelnosti.

Oblasti uplatnění

Listina se v současnosti aplikuje na akty subjektů Unie, což nečiní žádné problémy. Též jsou jí vázány členské státy, pokud aplikují právo EU. Musí se tedy jednat o oblast upravenou právem EU, ale rovněž konkrétní věc se této roviny musí dotýkat. Nestačí, že unijní právo časově následuje domácí, že je jím podmíněno, musí být přímo aplikováno,

Emblém SDEU [2]

ačkoliv se jedná o jeden případ. Opatření musí vycházet z aktu EU.

SDEU v případě *Siragusa* uvedl kritéria, jak poznat, zda se Listina uplatní na akty národních subjektů. Prvně je třeba zkoumat, zda je pravidlo míněno jako implementace pravidla unijního. Dále se posuzuje povaha pravidla, konkrétně zda nesleduje i jiné cíle než které vycházejí z EU. A posledně, zda platí speciální unijní pravidla, nebo zda existují taková, která mají na věc vliv.

Obecně lze říci, že závisí velmi na oblasti, z které pravidla pocházejí. V zájmových oblastech EU jako například vnitřní trh je soud aktivnější, zde se projevuje jeho původní povaha. Musíme si uvědomit, že není lidskoprávním soudem, ale soudem původně ekonomického, později politického uskupení. Sleduje cíle jako jednotu, přednost a efektivnost unijního práva, jak sám přiznává.[4]

Závěrem lze shrnout, že přínos přijetí Listiny jako právně závazné netvoří žádný velký skok vpřed v ochraně lidských práv v Evropě. Je jistě vhodné, že si unijní občané mohou svá práva jednoduše přecíst, stejně tak soudy s nimi lépe pracují, nicméně omezené pole působnosti bere dojem lesk. Úzká interpretace aplikovatelnosti Listiny vycházející z vůle států má za následek, že obohacení lidskoprávních katalogů v Evropě bylo v realitě menší, než se v době přijetí Listiny mohlo zdát.

Otázkou je, zda strach z šíření vlivu EU neudělal více škody než užitku.

Poznámky

- [1] Usnesení Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 7. května 2013, *Åklagaren proti Hans Åkerberg Fransson*, věc C-617/10.
- [2] Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 5. října 2010, *J. McB. proti L. E.*, věc C-400/10.
- [3] Rozsudek Soudního dvora (Desátý senát) ze dne 6. března 2014, *Cruciano Siragusa proti Regione Sicilia*, věc C-206/13.
- [4] Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 10. července 2014, *Victor Manuel Julian Hernández a další proti Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) a další*, věc C-198/13.

Zdroje

Directorate for Citizens' Rights and Constitutional Affairs: The interpretation of Article 51 of the EU Charter of Fundamental Rights: the dilemma of stricter or broader application of the Charter to national measures, 2016, (http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556930/IPOLE_STU%282016%29556930_EN.pdf).

Fotografie

- [1] Jednací síň SDEU, autor: Cédric Puisney, wikimedia commons, CC Attribution 2.0 Generic.
- [2] Emblém SDEU, autor: Ssolbergj, wikimedia commons, CC Attribution-Share Alike 3.0 Unported.

Vzájomná dôvera a ochrana ľudských práv – nesplniteľné imperatívy?

Erik Kotlárík

Súdny dvor Európskej únie nedávno prijal dve významné rozhodnutia zaoberajúce sa princípom vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi a ochranou základných ľudských práv. V rozhodnutí Pál Aranyosi a Robert Căldăraru bolo konštatované, že princíp vzájomnej dôvery umožňujúci vydávanie osôb podľa európskeho zatýkacieho rozkazu je možné odmietnuť, ak v danom prípade hrozí riziko porušenia základných ľudských práv. V prípade Shiraz Baig Mirza potom bolo stanovené, že osobu žiadajúcu o azyl možno vydať do členského štátu, aj keď v ňom neexistujú dostatočné garancie ochrany ľudských práv.

Európska únia ako priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti

V rámci Európskej únie („EÚ“) a zvlášť v rámci schengenského priestoru je možný voľný pohyb osôb. Avšak existencia slobodného pohybu medzi členskými štátmi poskytuje možnosť páchatelom trestných činov unikať pred spravodlivosťou. Preto boli na úrovni EÚ prijaté právne akty, ktoré okrem slobody zabezpečujú aj bezpečnosť. Jedným z nich je aj európsky zatýkací rozkaz („EZR“), ktorý umožňuje vydanie osoby, ktorá spáchala trestný čin na území jedného členského štátu, ale pobýva na území iného členského štátu. Štát, ktorý bol požiadaný o vydanie takejto osoby, ho môže odmietnuť iba z presne stanovených dôvodov, pretože medzi členskými štátmi existuje princíp vzájomnej dôvery.

Podobne je to aj s azylovým konaním. V prípade, ak osoba vstúpi na územie EÚ cez hranicu jedného členského štátu, ale je zadržaná na území iného členského štátu, je možné takúto osobu vydať do štátu, v ktorom prekročila po prvýkrát schengenskú hranicu. Opäť sa tak deje na základe princípu vzájomnej dôvery, ktorý zdôrazňuje, že je v podstate jedno, ktorý štát žiadosť o azyl spracuje, nakoľko by v rámci EÚ mali existovať jednotné garancie.

Chain [1]

Pál Aranyosi (C404/15) a Robert Căldăraru (C659/15 PPU)

V prípade *Pál Aranyosi* [1] sa jedná o maďarského občana, ktorý spáchal trestný čin na území Maďarska, ale dlhodobo sa zdržiaval na území Nemecka, pričom maďarský súd žiadal na základe EZR o jeho vydanie. *Robert Căldăraru* bol zase rumunský občan, zdržiavajúci sa v Nemecku, ktorý bol pre jazdu bez vodičského preukazu odsúdený v Rumunsku na trest odňatia slobody, pričom rumunský súd žiadal o jeho vydanie na základe EZR.

Ľudské práva ako prekážka vydania

V oboch prípadoch nemecký súd váhal s vydáním osôb podľa EZR, nakoľko im v žiadajúcich krajinách (teda v Maďarsku a Rumunsku) hrozilo porušenie ich základných ľudských práv. V hre bol teda princíp dôvery medzi členskými štátmi, na základe ktorého by k vydávaniu žiadosti malo dochádzať takmer automaticky, nakoľko existuje predpoklad, že ľudské práva sú rešpektované všetkými členskými štátmi EÚ. Napríklad Španielsko a Litva boli za takmer neobmedzenú dôveru v právny poriadok členských štátov, pretože podľa ich argumentu by príliš individualizované posudzovanie žiadostí o vydanie ohrozilo fungovanie EZR.[2]

Porušovanie ľudských práv a dôkazné bremeno

Predpoklad dostatočnej ochrany ľudských práv v EÚ bol už naštrbený v prípade *N. S. proti Secretary of State*, [3] kde bolo konštatované, že systematické nedostatky, ktoré existujú v gréckom azylovom konaní, sú dôvodom na odmietnutie vydania osoby podľa Dublinského nariadenia.

Nemecký súd chcel vedieť, či je nutné, aby na odmietnutie EZR riziko porušenia ľudských práv existovalo vo všeobecnej rovine, alebo musí byť preukázané aj v konkrétnom prípade. SDEÚ odpovedal, že ak v danej krajine dochádza k systematickému porušovaniu ľudských práv, napríklad ak sú v nej preplnené väznice, musí si vydávajúcí súd overiť u žiadajúceho orgánu, či táto situácia predstavuje riziko aj pre vydávanú osobu. Napríklad či vydávaná osoba nebude umiestnená v preplnenej väznici, čím môže dôjsť k neludskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu.

Inými slovami, vydávajúcí súd musí niesť dôkazné bremeno a preukázať, že ľudské práva vydávanej osoby budú v žiadajúcej krajine ohrozené. Uvedené rozhodnutie zakladá silnú vyvrátenú domnienku v prospech princípu vzájomnej dôvery. Dalo by sa povedať, že vzájomná dôvera je chránená viac ako nedotknuteľné ľudské práva. Je tiež otázne, nakoľko budú vydávajúce súdy iniciatívne pri dokazovaní, že vydávaná osoba môže byť v žiadajúcej krajine ohrozená na svojich právach.

Shiraz Baig Mirza

Shiraz Baig Mirza [4] sa zaoberá otázkou, či môže členský štát, ktorý bol v zmysle Dublinského nariadenia uznaný ako zodpovedný za preskúmanie žiadosti o azyl, vyhostiť osobu žiadateľa do tretej krajiny uznanej za bezpečnú.

V danom prípade sa jednalo o pakistanského štátneho občana, ktorý sa cez Srbsko dostal do Maďarska, kde podal svoju žiadosť o azyl. Nepočkal však na výsledok konania, ani sa nezdržoval na mieste, ktoré mu určili maďarské úrady, ale pokračoval vo svojej ceste do Rakúska, pričom bol zadržaný v Českej republike. Tá ho vydala späť do Maďarska. Následne Maďarsko začalo nové azylové konanie a rozhodlo, že žiadateľa vyhostí do Srbska, ktoré sa dá považovať podľa vnútroštátnej legislatívy za bezpečnú krajinu.

Rozhodnutie SDEÚ

SDEÚ stanovil, že Maďarsko bolo oprávnené žiadateľa vyhostiť v súlade so svojimi vnútroštátnymi predpismi do Srbska. Zároveň rozhodol, že Česká republika nebola povinná zisťovať, či Maďarská legislatíva umožňuje vyhostiť žiadateľa o azyl do tretej krajiny bez preskúmania jeho žiadosti vo veci samej.

Uvedené rozhodnutie je možno z legalistického hľadiska správne, no z hľadiska legitimacy sa dá spochybníť najmä z troch dôvodov. Po prvé, existujú viaceré dôkazy, na základe ktorých sa Maďarsko nedá považovať za krajinu, ktorá dodržiava ľudské práva žiadateľov o azyl. Jedná sa nielen o správy mimovládnych organizácií, ale aj o rozhodnutia súdov členských štátov EÚ. [5]

Po druhé, koncept bezpečnej krajiny, ktorý prijalo Maďarsko, je zavádzajúci. Podľa viacerých dôkazných zdrojov Srbsko nepredstavuje bezpečnú krajinu pre žiadateľov o azyl. Rozhodne sa v nej osoba nemôže domôcť efektívnej ochrany. Jednak azylové konanie nevyhovuje medzinárodným štandardom a najmä hrozí riziko, že osoba bude zo Srbska vyhostená do Macedónska, prípadne do Grécka. Je zvláštne, že generálna advokátka Kokott [6] v tejto súvislosti uviedla, že členské štáty majú povinnosť informovať o svojej koncepcii bezpečnej krajiny iba Európsku komisiu, ale nie ostatné členské štáty. Je otázne, aký význam má táto formálna notifikácia. Ak členský štát, v tomto prípade Česko, nie je informovaný o tom, že iný členský štát, konkrétne Maďarsko, vydáva osoby do krajiny, ktorá sa za bezpečnú považovať nedá – napríklad Srbsko, môže Česko vydaním osoby do takejto krajiny porušiť svoje medzinárodné záväzky.

Po tretie, v celkovom kontexte je zvláštne, že Česká republika neskúmala, či žiadateľovi o azyl nehrozí v Maďarsku porušenie jeho ľudských práv. Mnohé súdy členských štátov EÚ vyslovene odmietli vydať migrantov do Maďarska z dôvodu, že by im tam hrozilo porušenie ľudských práv. Ak teda existuje systematické porušovanie ľudských práv migrantov v Maďarsku, bola Česká republika povinná túto skutočnosť zohľadniť. Uvedenej záležitosti sa však nevenovala pozornosť a bolo skonštatované, že v rámci princípu dôvery je vlastne jedno, ktorá krajina posúdi žiadosť o azyl.

Refugees [2]

V tejto súvislosti sa však nedá súhlasiť s tvrdením generálnej advokátky, podľa ktorej žiadateľ o azyl nejednal v dobrej viere, nakoľko pred ukončením azylového konania v Maďarsku bez povolenia opustil jeho územie. Nakoľko Maďarsko je známe svojou proti-migrantskou politikou a odmietaním žiadostí o azyl, zdá sa konanie dotknutej osoby racionálne. Jednoducho sa snažila dostať do krajiny, kde by jej šance na získanie azylu boli vyššie ako rovné nule. Z legalistického hľadiska teda žiadateľ o azyl porušil maďarské zákony, ale z hľadiska legitimity bolo jeho konanie pochopiteľné.

Záver

Analyzované rozhodnutia sa snažia zachovať princíp vzájomnej dôvery a zároveň reagovať na skutočnosť, že úroveň ochrany ľudských práv v rámci EÚ silne kolíše. Zdá sa, že v uvedenej situácii je nemožné zachovať efektívne fungujúcu spoluprácu a zároveň vysokú ochrany ľudských práv. Dovolíme si urobiť opatrný záver, že EÚ dáva skôr dôraz na zachovanie princípu vzájomnej dôvery ako na ochranu ľudských práv. Zároveň sa vydávanie osôb podľa EZR riadi prísnejšími ľudsko-právnymi požiadavkami, ako vydávanie žiadateľov o azyl. Je otázne, nakoľko je uvedený trend udržateľný, nakoľko ľudské práva patria medzi základné princípy práva EÚ.

Poznámky

- [1] Rozhodnutie Súdneho Dvora Európskej Únie zo dňa 5. Apríla 2016, *Pál Aranyosi a Robert Căldăraru*, číslo rozhodnutí C404/15 a C659/15 PPU.
- [2] Mutual trust – blind trust or general trust with exceptions? 2016. Henning Bang Fuglsang Madsen Sørensen, *EU Law Analysis* (<http://eulawanalysis.blogspot.sk/2016/02/mutual-trust-blind-trust-or-general.html>).
- [3] Rozhodnutie Súdneho Dvora Európskej Únie zo dňa 21. Decembra 2011, *N. S. proti Secretary of State for the Home Department a M. E. a ďalší proti Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform*, číslo rozhodnutí C 411/10 a C 493/10, Dostupné z (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62010CJ0411>).
- [4] Rozhodnutie Súdneho Dvora Európskej Únie zo dňa 17. Marca 2016, *Shiraz Baig Mirza proti Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, číslo rozhodnutia C-695/15 PPU.
- [5] Case Law Fact Sheet: Prevention of Dublin Transfers to Hungary, European Center for Refugees and Exiles, January 2016.
- [6] Juliane Kokott, Stanovisko Generálneho advokáta zo dňa 8. marca 2016 vzťahujúce sa k veci *Shiraz Baig Mirza proti Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, číslo rozhodnutia C-695/15 PPU, para. 42.

Fotografie

- [1] Chain, foto: Jurek, D., Flickr (CC BY-NC 2.0).
- [2] Refugees, foto: Climatedtalk.in (CC BY-NC 2.0).

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva

Co mají Panama Papers společného s lidskými právy?

Irena Kaletová

Nedávno došlo k masovému úniku informací z panamské advokátní kanceláře Mossack Fonseca. Takzvané Panama Papers obsahují více než 11 milionů dokumentů, včetně daňových úniků prominentů. Kauza se však nedotýká jen utajování příjmů. Má také mnoho do činění s lidskými právy.

Začátkem roku 2015 se prostřednictvím anonymního whistleblowera dostalo z databáze společnosti Mossack Fonseca do rukou novinářů německého deníku Süddeutsche Zeitung a následně Mezinárodního konsorcia investigativních novinářů 2,6 terabajtů dat obsahujících interní emailové konverzace, nahrávky, smlouvy, faktury a další

dokumenty za posledních 50 let. Novináři, kteří nyní zpracovávají a analyzují získané informace, postupně rozkrývají, jak mnozí politici, celebrity, významní byznysmeni a jiné prominentní osoby z celého světa systematicky využívají offshorové společnosti usídlené v daňových rájích.

Provozování těchto skořápkových společností představuje rozšířenou praxi optimalizace daňových povinností, která sama o sobě často není nelegální. Ukládání financí do daňových rájů může mít dokonce řadu legitimních důvodů. Ukrajinské a ruské společnosti se tímto způsobem například chrání před útoky ze strany kriminálních živlů nebo se vyhýbají měnovým restrikcím. Jiným důvodem může být také plánování v oblasti pozůstalosti.

Panamské dokumenty však dokládají, že motivace klientů Mossack Fonseca často nebyla právě bohu libá. Důvodem ukládání financí do offshorových

Tax Keyboard Button [1]

společností byly totiž v mnoha případech daňové úniky, praní špinavých peněz či skrývání korupce. Skořápkové společnosti jsou také často napojeny na obchodování s drogami a zbraněmi a na skupiny podporující terorismus či autoritářské vlády odpovědné za porušování lidských práv.

Není proto překvapivé, že zprávy přinášející jména významných politiků, kteří využívali služeb Mossack Fonseca, vyvolávají nemalý rozruch. Mezi 143 politiky, jejich rodinnými příslušníky a blízkými spolupracovníky, kteří daňové ráje využívali, figuruje 12 osob stojících v čele států. Díky „leaknutým“ materiálům je možné vysledovat finanční machinace ruského prezidenta Vladimíra Putina, pákistánského premiéra Naváze Šarífa, prezidenta Ukrajiny Petra Porošenka nebo islandského premiéra Sigmundura Davíða Gunnlaugssona, který v návaznosti na odhalení Panama Papers již složil funkci.

Daňové úniky vs. lidská práva

Je potřeba si uvědomit, že dokumenty Panama Papers nevydávají svědectví pouze o finančních to-

cích. Týkají se totiž také lidských práv, a to hned ve dvou rovinách.

Skořápkové společnosti jsou oblíbeným nástrojem skupin organizovaného zločinu, které je používají k ukrývání finančních prostředků sloužících udržování kriminální činnosti v chodu. Panama Papers tak například dokumentují, jak režim syrského prezidenta Asada, který má na svědomí úmrtí tisíců civilistů, využíval služeb panamské právní společnosti k obcházení mezinárodních sankcí a financování občanské války v Sýrii. V dokumentech také figurují mimo jiné osoby podezřelé z financování terorismu a jaderných zbraní na Blízkém Východě a v Severní Koreji. Je tedy zřejmé, že za finančními machinacemi zločineckých organizací stojí osudy konkrétních obětí terorismu, válečných zločinů, obchodování s lidmi, sexuálního otroctví či jiné trestné činnosti, která se dotýká základních lidských práv.

Druhou rovinou lidskoprávních přesahů kauzy Panama Papers je praxe korporací a jednotlivců, kteří v offshorových společnostech ukrývají miliony nezaplacených daní. Ani toto konání není z hlediska lidských práv zdaleka bezproblémové.

Daňové úniky [2]

Panamské dokumenty v tomto ohledu přináší empirické důkazy o rozsahu a dalekosáhlých důsledcích vyhýbání se placení daní. Dokumentují například celou řadu daňových úniků v Africe, jako například chybějící daň z příjmu ropy v Ugandě či úniky související s těžbou diamantů v Sierra Leone. Přitom částky, o které jsou africké státy takto připravovány, přesahují jejich roční státní rozpočet.

Současné nastavení daňového systému napříč mezinárodním společenstvím umožňuje bohatým jednotlivcům a korporacím připravovat státy o astronomické částky na daních. Chybějící finance se pak projeví zejména v chudých státech, které nemohou efektivně přerozdělovat zdroje. Zdanění je přitom pro tuto úlohu státu klíčové, když umožňuje skrze vhodnou distribuci financí překonávat sociální, genderové i ekonomické nerovnosti.

Daňové úniky tak do značné míry fakticky znemožňují rozvojovým státům být skutečnými garanty lidských práv. Bohatí svými daňovými spekulacemi jednájí na úkor sociálních a kulturních práv obyvatel státu, v nichž mají být jejich příjmy zdaněny. Újma, kterou celá společnost takto utrpí, se pak výrazně odráží v nedostatečné zdravotní péči či přístupu ke vzdělání. Neschopnost státu plnit vůči svým občanům základní funkce rovněž vede k narůstání nedůvěry ve veřejné instituce a právní stát.

Impulz pro změnu

Ukazuje se, že zdanění není pouze technokratickou otázkou, ale problémem velmi politickým, který má nepopiratelné lidskoprávní souvislosti a důsledky. Odhalení zcela legálních praktik využívajících slabín daňového systému a jejich důsledků je pak, zdá se, minimálně stejně významným zjištěním jako rozkrytí kriminálních případů souvisejících s panamskými dokumenty.

Obrovské ztráty, které každoročně utrpí státy kvůli rozdílnostem daňových systémů, vedou k volání po změnách, ke kterým však doposud chyběla dostatečná vůle. Klíčová pro boj s daňovými úniky je mezinárodní spolupráce spočívající zejména v předávání a sdílení informací o daňových subjektech.

Panama Papers pak obzvláště naléhavě ukazují, jak důležité je prosazovat zákonnou povinnost zveřejňování informací o skutečných vlastnických strukturách korporací, a to ve všech zemích.

Zejména chudé státy, které jsou postiženy daňovými úniky nejcitelněji, již léta usilují o změny v nastavení daňového systému a zasazují se o vytvoření globálního orgánu pro daňovou spolupráci, který by jim umožnil podílet se na vytváření mezinárodní daňové politiky. Dosud však marně. Je tedy otázkou, zda právě zveřejnění Panama Papers poslouží jako dostatečně silný impuls pro uvedení věci do pohybu a prosazení reformy mezinárodního daňového systému.

Zdroje

- Oxfam America. *Panama Papers reveal how billions of dollars are funneled to tax havens*. 4. 4. 2016 (<http://www.oxfamamerica.org/press/panama-papers-reveal-how-billions-of-dollars-are-funneled-to-tax-havens/>).
- The Guardian. *Panama Papers*. (<http://www.theguardian.com/news/series/panama-papers>).
- The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Panama Papers: UN rights expert calls for the end of financial secrecy to halt flow of illicit funds*. 8. 4. 2016 (<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19800&LangID=E#sthash.myNQo7te.dpuf>).
- Center for Economic and Social Rights. *Human rights in tax policy*. (<http://www.cesr.org/section.php?id=229>).
- Center for Economic and Social Rights. *Panama Papers: when tax abuse is human rights abuse*. (<http://www.cesr.org/article.php?id=1834>).
- The International Consortium of Investigative Journalists. *Law Firm's Files Include Dozens of Companies and People Blacklisted by U.S. Authorities*. 4. 4. 2016. (<https://panamapapers.icij.org/20160404-sanctioned-blacklisted-offshore-clients.html>).

Fotografie

- [1] Tax Keyboard Button, foto: GotCredit, CC BY-SA 2.0.
 [2] Daňové úniky, foto: geralt, CCO.

Rada Evropy přijala doporučení týkající se lidských práv a byznysu

Andrea Kuběňová

V návaznosti na dokument Hlavní zásady OSN v oblasti podnikání a lidských práv vydaný roku 2011 přijal Výbor ministrů Rady Evropy první doporučení v této oblasti, které má pomoci proti porušování lidských práv zaměstnanců.

Otázka boje proti špatnému zacházení ve firmách se začíná objevovat častěji v médiích a zdá se, že se také více klade důraz na zdraví a bezpečnost zaměstnanců. Nedávný průzkum deníku The Economist odhalil, že mnohé podniky skutečně začaly vidět samy sebe jako důležité aktéry v dodržování lidských práv. Je možné, že aktivita mezinárodních organizací a dalších aktérů v této oblasti skutečně přináší nějaké výsledky (viz také následující článek v tomto Bulletinu).

Na poli mezinárodních organizací se nicméně tomuto problému nevěnovalo dostatek prostoru ještě donedávna. Rada Evropy však minulý měsíc vydala doporučení, které se týká právě lidských práv spojených s byznysem. Konkrétně se jedná o doporučení CM/Rec(2016)3 přijaté Výborem ministrů, které se zabývá možnostmi soudní ochrany s ohledem na odborné a právní normy Rady Evropy v oblastech, jako jsou občanskoprávní a trestněprávní odpovědnost, snížení soudních překážek, právní pomoc, kolektivní vyjednávání apod. Text klade speciální důraz na potřebu ochrany dělníků, dětí, domorodců i ochránců lidských práv.

Na rozdíl od zásad OSN z roku 2011 zmíněné doporučení obsahuje specifitější a detailnější rozpracování týkající se prevence i zásahů v případech porušení základních lidských práv. Je také důležité zmínit, že se jedná o první doporučení Rady Evropy, které slouží jako mezivládní nástroj v oblasti byznysu a lidských práv. Průzkum tohoto

Zasedání Rady Evropy [1]

dokumentu se předvídá do pěti let po přijetí, během této doby se bude pozorovat pokrok a hlavně postupy sdílené členskými státy. Tento aktivní přístup ze strany Rady Evropy velmi přivítaly nevládní organizace jako Amnesty International, European Coalition for Corporate Justice (ECCJ), International Commission of Jurists (ICJ) nebo The International Federation for Human Rights (FIDH), které se dohromady přes dva roky snažily přispět k rozvoji tohoto doporučení právě s cílem posílit mezinárodní standardy v oblasti obchodu a lidských práv.

Za nejvýznamnější položky v dokumentu mohou být považovány body jako přihlášení se členskými státy k přijetí opatření, která budou po firmách vyžadovat respektování všech lidských práv beze zbytku. Dokument také zdůrazňuje potřebu, aby členské státy braly v úvahu možné dopady v oblasti lidských práv při uzavírání obchodních a investičních dohod a dalších mezinárodních smluv. Mezi další závazek patří uplatňování legislativních opatření, která zajistí vnitrostátním soudům vyslyšení občanských nároků na zneužívání ve firmách. Také se mluví o potřebě přijmout opatření, které by zajistilo trestní nebo kvazi-trestní odpovědnost právnických osob a jejich zástupců v případě spáchání trestného činu v oblasti lidských práv.

V neposlední řadě je třeba zmínit čtená doporučení, která se zaměřují na posílení a hlavně zkvalitnění řady státních mimosoudních organizací jako jsou například inspektoráty práce, úřady na ochranu spotřebitele, agentury pro životní prostředí, ombudsman nebo instituce a vnitrostátní orgány pro rovnost. Má být zvýšena efektivita těchto orgánů a zároveň posílen mandát a schopnost posuzovat stížnosti v oblasti lidských práv související s podnikáním i poskytnutí odškodnění obětem. Také byl ustanoven mechanismus, který ukládá členským státům povinnost reportovat do pěti let jejich pokroky a postupy v této problematice.

I přes tyto pozitivní prvky doporučení zaostává v řadě důležitých ohledech. Některé slovní obraty a styl použitého jazyka bohužel odráží celkovou nechuť států k přijetí silnějších závazků v některých kritických oblastech. Zcela opomenuta zůstala například otázka promlčení trestných činů spáchaných společnostmi podle mezinárodního práva. Navíc stanovený časový úsek pro posouzení efektivit doporučení a celkový přezkum je dle některých komentářů neúměrně krátký. Předpoklá-

dá se však, že budoucí revize doporučení se bude těmito slabými body zabývat.

I navzdory výše uvedené kritice není třeba dodávat, že tento dokument, přijatý všemi 47 zástupci členských zemí, je významným úspěchem na poli lidskoprávní problematiky a bude bezpochyby velmi zajímavé sledovat jeho další vývoj.

Zdroje

Muižnieks, Nils. *Business enterprises begin to recognise their human rights responsibilities*. Council of Europe. 04/04/2016 (<http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/business-enterprises-begin-to-recognise-their-human-rights-responsibilities>).

Committee of Ministers adopted Recommendation on human rights and business. Council of Europe. 07/03/2016 (<http://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/-/human-rights-and-busine-1>).

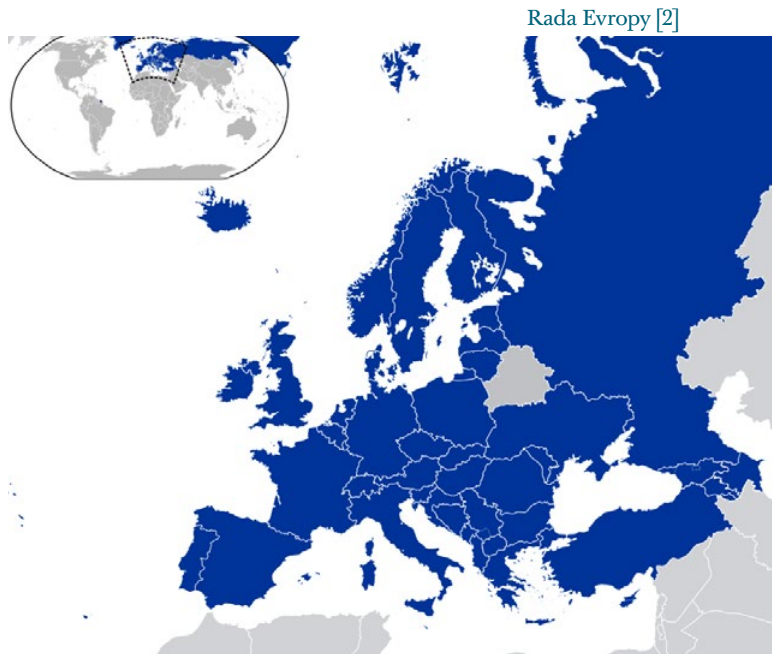
Rada Evropy. 2016. *Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business* ([https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec\(2016\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CM/Rec(2016)3&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864&direct=true)).

Amnesty International. 2016. *NGOs welcome adoption of new Council of Europe Recommendation on Human Rights and Business*. (<https://www.amnesty.org/es/documents/ior10/3625/2016/en/>).

Fotografie

[1] Zasedání Rady Evropy, foto: PPCOE, CC BY-SA 3.0.

[2] Rada Evropy, autor Hayden120 and NuclearVacuum, zdroj Wikipedia CC BY-SA 3.0.

Vztah nadnárodních korporací k lidským právům

Josef Kovařík

Vztah byznysu a lidských práv se postupně stává zásadním globálním tématem. Poukazováno bývá především na opakovaná porušování práv dělníků, ohrožování jejich zdraví či ilegální využívání dětské práce. Podle výzkumu časopisu *The Economist* se situace začíná pozvolna měnit k lepšímu.

Principy a pravidla určující vztah korporací k lidským právům

Zatímco národní státy dnes většinou mají ve svých legislativách implementovány povinnosti garantovat lidská práva a potřeby, žádné široce platné a přijímané záruky neexistují na úrovni soukromých firem a podniků. Mnoho z nich přitom svou mocí a vlivem může konkurovat některým menším státům. V posledních letech

ale byla přijata různá opatření mající za cíl regulovat porušování lidských práv ze strany firem a korporací. V roce 2011 vydala Rada OSN pro lidská práva instrument s názvem Principy OSN týkající se byznysu a lidských práv, který je považován za průlomový v této oblasti (viz Bulletin 7-8/2014, s. 14, 6/2015, s. 19, 9/2015, s. 14, 12/2015, s. 19).

Principy sice spíše shrnují a vyjasňují dosavadní závazky států a firem než aby vytvářely závazky nové, přičemž představují něco jako mix právně závazných opatření a doporučení, přesto však má jejich přijetí obrovský význam. Ten spočívá především ve faktu, že byl připravován a nakonec i schválen nejen všemi státy, ale kladně se k němu vyjádřili i zástupci korporátního sektoru, což je považováno za velký krok kupředu. Samotné principy se pak sestávají ze tří základních pilířů: povinnost států chránit lidská práva v souvislosti s činností korporací, zodpovědnost korporací za dodržování lidských práv a závazek obou stran poskytnout obětem odpovídající odškodnění v případě porušení jejich lidských práv.

Ministr zahraničí USA John Kerry v Radě OSN pro lidská práva [1]

Dítě pracující v továrně v Pákistánu [2]

Po celém světě se principům dostalo vesměs pozitivních ohlasů. V Evropě se v roce 2014 k této iniciativě OSN ve své deklaraci vyjádřil Výbor ministrů Rady Evropy složený z ministrů zahraniční členských zemí. V ní deklaroval velkou podporu principům a doporučil, aby byly přijaty vládami členských států. Inspirován principy pak v březnu 2016 přijal Výbor ministrů detailně zpracovaná doporučení pro oblast byznysu a lidských práv. Doporučení obsahují mj. pokyny, jimiž by se měly řídit vlády evropských států při prevenci porušování lidských práv ze strany firem či požadavky na důraznější naléhání na korporace ze strany státu, aby práva dodržovaly.

Opatření, vedoucí k implementaci zmiňovaných principů přijala i Evropská unie. Již od roku 2011 totiž Evropská komise tlačí na členské státy EU, aby je zapracovaly do svých Národních akčních plánů pro byznys a lidská práva. Do dnešního dne byly tyto plány publikovány zatím v devíti státech Evropy a v dalších devíti je jejich podoba ve fázi vyjednávání (včetně ČR).

Protest proti diskriminaci žen ve Wal-Mart [3]

Výzkum The Economist a pohled do budoucna

Rostoucí tlak nevládních lidskoprávních či i jiných organizací na korporace spolu se všemi výše zmiňovanými fakty se promítl i do výsledků výzkumu vedeného analytickou sekcí časopisu The Economist, která ho publikovala v minulém roce a do kterého bylo zahrnuto více než 850 nadnárodních korporací různých velikostí z různých oborů činnosti působících po celém světě.

Ve zprávě o jeho výsledcích se uvádí, že v uplynulém desetiletí došlo k velmi výraznému pokroku ve smyslu přijímání zodpovědnosti ze strany korporací vůči dodržování lidských práv. Celých 83 % respondentů (vysokých představitelů korporací) tak např. uvedlo, že lidskoprávní záležitosti jsou s byznysem propojeny a jejich dodržování tak není jenom záležitostí vlád, ale i samotných korporací a jejich (ne)jednání tato práva ovlivňuje. Zároveň většina respondentů uvedla, že v poslední době učinily některé konkrétní kroky v oblasti dodržování lidských práv, ale stále je toho ještě poměrně hodně co zlepšovat.

Každopádně v poslední době v tomto směru probíhá velmi živá diskuze. Všechny tyto již realizované kroky pak zapadají do cíle OSN, jenž spočívá v ustanovení mezinárodní právně závazné lidskoprávní legislativy vedoucí k regulaci aktivit nadnárodních korporací a firem.

Zdroje

Muižnieks, Nils. *Business enterprises begin to recognise their human rights responsibilities*. Council of Europe. 04/04/2016 (<http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/business-enterprises-begin-to-recognise-their-human-rights-responsibilities>).

The Economist. *The road from principles to practice: Today's challenges for business in respecting human rights*. (https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Publications/2015/03/Challenges_for_business_in_respecting_human_rights.pdf).

Fotografie

- [1] Ministr zahraničí USA John Kerry v Radě OSN pro lidská práva, autor: U.S. Department of State, Wikimedia Commons, CC-BY-2.0.
- [2] Dítě pracující v továrně v Pákistánu, autor: FaiQe Sumer, CC-BY-SA-4.0.
- [3] Protest proti diskriminaci žen ve Wal-Mart, autor: Joey Caputo, CC-BY-2.0.

4) Česká republika a lidská práva

MEDICÍNA A VÝHRADA SVĚDOMÍ

Kamila Abbasi

Výhrada svědomí je typická pro oblasti, kde právo konkuruje autonomní sféře jedince v oblasti etiky a morálky. Českému prostředí přitom není vlastní jen religiózní výhrada, ale i výhrada světská.

Před rokem 1989 byl jedinec veřejnou mocí cíleně indoktrinován v duchu ateismu. Již na základě Ústavy č. 100/1960 Sb. nebyl stát nábožensky neutrálním, své základy stavěl na ideologii marxismu-leninismu. Svého práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání se jedinec nemohl vůči státu nijak dovolat. Tato svoboda byla veřejnou mocí fakticky negována.

Osobní prostor duchovní autonomie, tzv. forum internum, je přitom pro člověka přirozenou věcí, která vychází z lidské důstojnosti. Přesahy fora interna do vnějšího prostředí představují jednotlivé výhrady svědomí. Tu jedinec vznáší ve chvílích, kdy dopady veřejné moci zasahují do jeho etické a morální sféry. Jedinec odmítá splnit povinnost, kterou mu ukládají právní normy či vyžadují úřední orgány, s odvoláním na požadavek svědomí, přičítá se vykonání dané činnosti, přičemž toto odmítnutí podtrhuje nadřazenost morálního zákona nad právním.[1]

Nejedná se přitom o kteroukoliv výhradu, ani o kterýkoliv subjektivně pojatý nesouhlas s povinností podrobit se zákonu. Při zvažování, zda se v případě takového konfliktu právní normy s konkrétně uplatňovanou svobodou svědomí má prosadit výše jmenovaná svoboda svědomí, je třeba posoudit, zda by takové rozhodnutí nezasáhlo do základních práv třetích osob, anebo zda prosazení svobody svědomí nebrání jiné hodnoty či principy obsažené v ústavním pořádku ČR jako celku (ústavně imanentní omezení základních práv a svobod).[2]

Religiózní versus sekulární výhrada

Z článku 15 Listiny základních práv a svobod nelze vyloučit přesvědčení, která těm tradičním ve své podstatě odporují. Ateismus jako přesvědčení popírá metafyzično. Z rozhodovací činnosti Ústavního soudu vyplývá, že je možné odmítnout podrobení se zákonné povinnosti taktéž prostřednictvím „ateistické“ výhrady svědomí. V nedávném případě odmítnutí povinného očkování se

Očkování – ilustrační foto [1]

stěžovatelé domáhali ochrany před zásahem do práva na svobodu svědomí a Ústavní soud jim dal za pravdu.[3] Poukázal na skutečnost, že s ohledem na náboženskou neutralitu státu neexistuje důvod, proč by mělo být jinak nakládáno se sekulární a religiózní výhradou.

I zde se však posuzují individuální okolnosti. Předmětný nálezný tedy nepředstavuje precedens, který by bez dalšího ospravedlňoval sekulární výhradu pro určité sekulární nebo religiózní uskupení osob – například pro všechny zdravotnické pracovníky. Ti dosahují medicínské odbornosti a jsou tedy poučení o faktických následcích výhrady ve vyšší míře než zbytek společnosti. Odmítnutí očkování je však přípustné jen v mimořádných případech, úzce svázaných s osobou, na kterou se očkovací povinnost vztahuje, nebo s osobami blízkými (případ vysoce nežádoucí odezvy předchází vakcinace u této osoby nebo u jejího dítěte).

Výhrada proti transfuzím a ochrana zdraví dítěte

V případě svědků Jehovových v hojně míře dochází k odepření krevních transfuzí. V případě, kdy jedinec odmítá vlastní léčbu (často prostřednictvím tzv. negativního reversu) mnohdy dochází k neodvratnému zhoršení zdravotního stavu, někdy dokonce ke smrti (tzv. pasivní eutanazie). Výhrada svědomí je však v těchto případech převážně respektována. Problematičtější je ovšem odmítnutí léčby dítěte jeho zákonným zástupcem.

Často dochází ke střetu rodičovských práv a ochrany zdraví a života dítěte.[4] Článek 6 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně zakotvuje zvláštní

Ústředí Svědků Jehovových v Brooklynu [2]

postup pro případ pacientů neschopných dát souhlas s podstoupením léčby. Účelem je především zajistit ochranu nezletilých osob – pacientů – před zneužitím biologie nebo medicíny. Nelze jej vykládat izolovaným způsobem tak, že nezbytnou podmínkou podstoupení lékařského zákroku je vždy bezpodmínečně souhlas zákonného zástupce. Takový přístup by bránil realizovat nezbytnou ochranu práv a zájmů dítěte a byl by tedy v rozporu nejen s Listinou, ale i s Evropskou úmluvou o lidských právech a rovněž s Úmluvou o právech dítěte.

V zahraničí přitom existuje odnož církve zvaná Advocates for Jehovah's Witness Reform on Blood, která usiluje o změnu v pojetí této otázky ze strany Svědků, kritizuje církev a akcentuje přitom skutečně informovaný souhlas osob s následky výhrady svědomí.[5] Asociace upozorňuje, že je výhrada častokrát pacienty uplatňována za současného nedostatku objektivních informací v důsledku náboženské indoktrinace. Zároveň jsou příjemci krve z církve vyloučeni, tento vnitřní sankční mechanismus pak znamená závažné následky do sociálního života rodiny.

Výhrada lékaře a „právo na potrat“

Z hlediska pracovníků ve zdravotnictví a výkonu jejich povolání jsou problematické zejména zákroky umělého přerušování těhotenství, testování léků na lidech, prenatální medicína, asistovaná reprodukce, eutanazie a nakládání s lidskými tkáněmi. Lékáři pak v některých případech z náboženských důvodů odmítají distribuci antikoncepčních a potratových přípravků (potratová pilulka).

Co se týče umělého přerušování těhotenství, celkově k této problematice zauímají všechna náboženství postoj spíše záporný. Pokud ho přímo neodmítají, vždy ho alespoň nedoporučují. Římskokatolická cír-

kev již od svých počátků zauímá v otázce umělých potratů jednoznačně odmítavý postoj.[6] Svátý Augustin přitom od sebe odděloval dvě stádia plodu: prvotní – nezformované a zformované. Teprve potrat zformovaného plodu pak považoval za vraždu.

Později byl však potrat zakázán v každém stádiu vývoje a křesťanství jej na rozdíl od judaismu považuje za vraždu. Židovská kultura umožňuje potrat v případě, kdy je ohroženo zdraví a život matky. Islám je v otázce interrupce benevolentní, vychází přitom z Koránu, podle kterého ve 120. den těhotenství anděl vdechne plodu duši a ten se tak stává lidskou bytostí.

I když lékař v souladu se zákonem odmítne provést potrat, musí pacientce zajistit jiného lékaře, který zákrok bez problému provede, což je de facto participace věřícího lékaře na ukončení lidského života. To také odpovídá specifické úpravě potratu v českém právním řádu. V zákoně č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách je stanoveno, že zdravotnický pracovník může odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi v případě, že by jejich poskytnutí odporovalo jeho svědomí nebo náboženskému vyznání. O této skutečnosti je povinen ihned informovat poskytovatele, který zajistí pacientovi jiného zdravotnického pracovníka. Toto odmítnutí však nemůže provést, pokud by neprovedení zákroku pacienta přímo ohrozilo na životě.[7]

V záležitosti výhrad lékařského personálu je v našem prostředí nejvýznamnější pojetí katolické.[8] Podle článku 74 Encykliky Evangelium Vitae zesnulého papeže Jana Pavla II. je odmítnutí

Jan Pavel II. [3]

provedení potratu nejen morální povinností, ale i základním lidským právem. „Lékaři, zdravotničtí pracovníci, vedoucí zdravotnických zařízení a nemocnic musí umožnit zaměstnancům odmítnutí účasti při povolování, přípravě i výkonu takovýchto zločinů proti životu.”[9] Světské právo České republiky tím pádem rozporuje principům katolické nauky, z jejího hlediska je totiž zmíněné ustanovení realizací “práva na potrat,” kterého se lékař i v případě výhrady aktivně účastní.

Věřouka jednotlivých církví a náboženských společností reaguje na aktuální společenské výzvy. Doktrinální vývoj tak může přinést zcela zásadní posuny v přístupu k problematickým otázkám. Stejně tak narůstající množství ateistů nebo i veganů může přinést zcela zásadní střet s právem na ochranu zdraví. V budoucnu lze například předpokládat odmítnutí farmaceutických přípravků testovaných a zvířatech.

Koncept výhrady svědomí umožňuje řešit základní konflikty se svědomím jednotlivce ve společnosti, kde stát prostřednictvím práva zasahuje do jeho etické a morální sféry. Právo svobodně projevit své náboženství, víru nebo i svědomí může být v určitých případech ohroženo, přičemž zasahovat do výkonu tohoto práva na základě zákona nemusí být vždy nezbytné. Problematika výhrady svědomí ve vztahu k medicíně je bezpochyby závažným tématem, které bude společností nadále rezonovat.

Poznámky

- [1] MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde Praha, 2010. s. 65.
- [2] Nález Ústavního soudu ze dne 11.3.2003, sp.zn. I. ÚS 671/01.
- [3] Nález Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14.
- [4] Ústavní soud se výhradou proti tranfuzím zabýval v nálezu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03.
- [5] Stránky odnože církve Advocates for Jehovah’s Witness Reform on Blood. Dostupné z: <http://www.ajwrb.org/physicians/Lee-JME2000/375.html>.
- [6] Rotter, H., *Důstojnost lidského života: Základní otázky lékařské etiky*, Praha: Vyšehrad, 1999, s. 53.
- [7] Ustanovení § 50 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.
- [8] Lojková, J. *Výhrada svědomí zdravotnických pracovníků v případě provádění interrupcí*. Actual Gyn, 2011.
- [9] Evangelium vitae v překladu Markéty Koronthályové, článek 74, dostupné z: <http://www.kebrle.cz/katdocs/EvangeliumVitae.htm>.

Fotografie

- [1] Očkování – ilustrační foto (public domain).
- [2] Ústředí Svědků Jehovových v Brooklynu, CC-BY-2.0.
- [3] Jan Pavel II. (public domain).
- [4] U lékaře – ilustrační foto (public domain).

U lékaře – ilustrační foto [4]

Nejvyšší kontrolní úřad silnější a nezávislejší?

Adam Blisa

Nejvyšší kontrolní úřad (NKÚ), jehož existence je zakotvena v Ústavě České republiky, je specifickým orgánem, jenž se netěší přílišné pozornosti a zájmu veřejnosti. NKÚ však může hrát významnou roli při eliminaci korupce, proto si nepochybně zaslouží větší pozornost nejen jeho činnost samotná, ale také novela, jež má rozšířit jeho pravomoci, a nedávný nález Ústavního soudu, jenž se vyjádřil k tomu, do jaké míry je NKÚ nezávislým orgánem.

Nejvyšší kontrolní úřad je podle článku 97 Ústavy České republiky nezávislým orgánem, jenž vykonává kontrolu hospodaření se státním majetkem

a plnění státního rozpočtu. Výstupem kontrolní činnosti NKÚ jsou stanoviska, jež předkládá Poslanecké sněmovně. NKÚ je tak orgánem, který slouží zákonodárné moci k tomu, aby mohla kontrolovat a usměrňovat hospodaření výkonné moci s přidělenými finančními prostředky.[1]

Kam NKÚ bude moci nahlédnout

Působnost NKÚ však není univerzální a některé subjekty jeho kontrole nepodléhají. Poslanecká sněmovna však nyní projednává důležitou novelu zákona o Nejvyšším kontrolním úřadu,[2] která má jeho působnost rozšířit. Nejvýznamnějšími změnami má být zejména rozšíření jeho kontroly také na územní samosprávné celky, tj. obce a kraje, a výslovně uvedené právnické osoby, jež hospodaří s majetkem státu. Mezi tyto

Budova NKÚ [1]

subjekty patří státní podniky, zdravotní pojišťovny (VZP), veřejné výzkumné instituce, veřejné vysoké školy, Česká televize a Český rozhlas či Česká národní banka.

Tento krok je součástí protikorupčních opatření; jeho důsledkem by proto mělo být výrazné zlepšení kontroly nad nakládáním s veřejnými prostředky, která by měla vést ke snížení prostoru pro možnou korupci a dosažení vyšší míry transparentnosti v oblasti zadávání veřejných zakázek.[3] Novela je zatím ve třetím čtení,[4] naráží však na obstrukce pramenící zejména z odporu územních samosprávných celků proti rozšíření pravomoci NKÚ i na jejich činnost.[5]

Nezávislost kontrolorů a nezávislost soudců

V souvislosti se zmiňovanou novelou je poměrně zajímavý také nedávný náleží Ústavního soudu týkající se platů členů NKÚ a jejich nezávislosti.[6] Předmětem přezkumu Ústavním soudem bylo konkrétně snížení platů prezidenta, viceprezidenta a členů NKÚ. Navrhovatelé v něm poukazovali na judikaturu Ústavního soudu k platům soudců, a argumentovali tím, že obdobně jako soudci, i oni mají Ústavou zaručenu nezávislost, a mají mít proto obdobnou ochranu před snížením platů, jakou dovodil Ústavní soud pro soudce.

Ústavní soud se však s touto argumentací neztožnil a poukázal na to, že nezávislost NKÚ, garantovaná v Ústavě, je toliko nezávislostí institucionální, jež má zajistit organizační oddělení NKÚ od ostatních složek moci. Tato nezávislost tudíž nemá osobní aspekt jako v případě soudců a jednotliví členové NKÚ z ní nepožívají zvláštních výsad. Činnost NKÚ nadto není rozhodovací, ale pouze kontrolní, NKÚ tedy pouze konstatuje zjištěné nedostatky a nedisponuje pravomocí tyto nedostatky napravovat. Je tedy oproti soudcům podstatně „slabším“ orgánem a nepotřebuje tedy tak silné záruky nezávislosti.

Vyhledky do budoucna

I přesto že postavení členů NKÚ není podle Ústavního soudu tak významné jako v případě soudců,

Ústavní soud [2]

NKÚ si nepochybně zasluhuje přinejmenším větší pozornost veřejnosti, a také větší pravomoci. Pokud plánovaná novela úspěšně projde legislativním procesem, můžeme si od činnosti NKÚ slibovat přinejmenším výrazně lepší informace o tom, jak je s veřejnými prostředky nakládáno. Prosazování dalších změn směřujících k odstranění korupce a zlepšení fungování státní správy již na NKÚ nespočívá – v tomto směru již budou muset konat jiné složky moci. Výstupy kontrol NKÚ budou nepochybně představovat silný prostředek, jak tyto aktéry k činnosti donutit.

Poznámky

- [1] Hendrych, Dušan a kol. *Správní právo*. 7. vyd. Praha: 2009, s. 537.
- [2] Zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu.
- [3] Viz <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/novela-zakona-o-nku-prosla-do-tretiho-cteni-141208/>.
- [4] Průběh legislativního procesu lze sledovat zde: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=610&CT1=0>.
- [5] Viz <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1498856-cesta-k-silnejsimu-nku-se-hodne-protahla-zakon-stale-lezi-v-senatu>.
- [6] Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. 14/15.

Fotografie

- [1] Budova NKÚ, Karelj, volné dílo.
- [2] Ústavní soud, Kirk979, CC-BY-3.0.

Hospitalizace osob s duševní poruchou bez jejich souhlasu

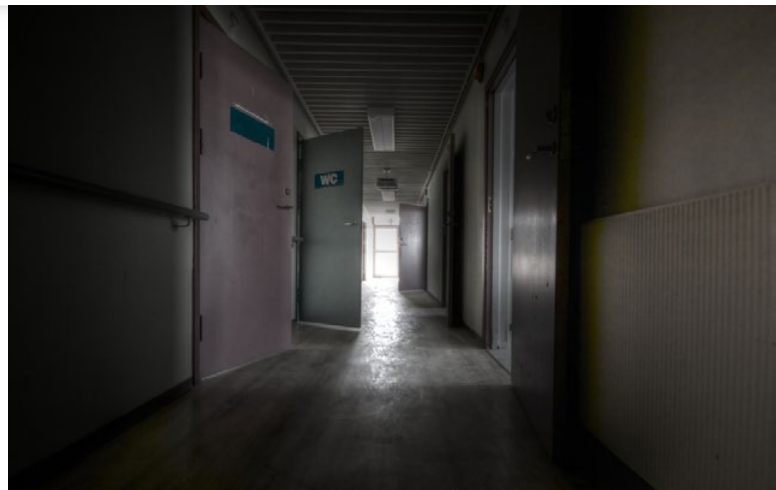
Michal Oščipovský

Česká republika je od roku 2009 smluvní stranou Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, podle níž mají zdravotně postižené osoby rovné postavení před zákonem při rozhodování o jejich zdravotním stavu. Do jaké míry odpovídá současná česká právní úprava nedobrovolné hospitalizace takto nastavenému standardu?

Pokud se zabýváme případy nedobrovolné hospitalizace, narážíme na problém potenciálního porušení osobní svobody duševně nemocných. Ta je chráněna Listinou základních práv a svobod v článku 8, podle kterého je osobní svoboda zaručena. Článek ovšem podle šestého odstavce zároveň připouští možnost převzetí osoby a její držení v ústavě zdravotnické péči i bez jejího souhlasu. V takových případech je ovšem nutné oznámit rozhodnutí do 24 hodin soudu, který o dalším umístění osoby takto omezené na svobodě rozhodne do 7 dnů.

Článek 8 odst. 6 Listiny se tedy explicitně nevztahuje pouze na duševně nemocné osoby, které nejsou za daného zdravotního stavu schopny udělit informovaný souhlas, ale může zahrnovat i osoby jinak zdravotně indisponované. Listina se také nesnaží o taxativní výčet podmínek, které jsou k neodsouhlasené hospitalizaci nutné. Ty jsou blíže stanoveny v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Povinný soudní přezkum hospitalizace bez udělení souhlasu, který v Listině zmíněn je, upravují § 104–108 občanského zákoníku.[1]

Obdobným způsobem pojímá právo na svobodu a její možné omezení i Evropská úmluva o lidských právech (dále jen „Evropská úmluva“) v článku 5, který deklaruje právo každého na osobní svobodu a bezpečnost, a zároveň vyjmenovává případy, kdy k takovému omezení dojít může. Jedním z takových případů je i zadržení osob duševně nemocných. O problému nucené hospitalizace osob bez jejich souhlasu hovoří i v člancích 6 až 8 rovněž na půdě Rady Evropy vzniknuvší Úmluva o biomedicíně.[2] Podmínky, za kterých k omezení svobody duševně nemocných může dojít, však ponechává Evropská úmluva i Úmluva o biomedicíně na zákonné úpravě jednotlivých států.

Hallway of Doors [1]

Podmínky zadržení osob a povinnosti na straně poskytovatele zdravotních služeb

Jak již bylo naznačeno v předchozí části textu, zákon o zdravotnických službách, který v roce 2012 nahradil dosavadní zákonnou úpravu, stanovuje několik základních podmínek, které musí nastat, aby bylo možné držet duševně nemocnou osobu v zdravotnickém zařízení proti jejímu souhlasu.

Podle § 38 zákona lze pacienta bez jeho souhlasu hospitalizovat, pokud to bylo nařízeno pravomocným rozhodnutím soudu. Další podmínky nastávají, když pacient představuje hrozbu pro sebe či svoje okolí, trpí duševní poruchou (nebo jeví známky, že touto poruchou trpí) a pokud hrozba, kterou pro sebe či své okolí představuje, nemůže být odvrácena jiným způsobem. Další podmínky, které jsou v zákoně stanoveny, se týkají nutnosti a neodkladnosti zdravotní péče a faktické nemožnosti poskytnutí souhlasu s léčbou (například z důvodu zdravotního stavu).

Podle článku 8 Listiny základních práv a svobod je každé převzetí člověka do zdravotnického zařízení bez udělení jeho souhlasu nutné nejpozději do 24 hodin nahlásit příslušnému soudu. Ten pak v rozmezí 7 dnů povolí či zamítne hospitalizaci pacienta. Podle občanského zákoníku platí povinnost na straně poskytovatele zdravotnických služeb neprodleně informovat jak pacienta, tak jeho zmocněnce, blízké či důvěrníky o právním postavení pacienta a o důvodech, které k jeho umístění v zdravotnickém zařízení vedly. Pacient má rovněž právo projednávat se svým zástupcem či důvěrníkem osobní záležitosti bez přítomnosti třetích osob, stejně jako na další lékařský posudek jeho zdravotního stavu, který provede lékař nezávislý na zdravotnickém zařízení.[3]

Omezovací prostředky a podmínky jejich využití

Zákon o zdravotnických službách dále hovoří o možnosti aplikace dalších omezujících prostředků při poskytování zdravotnických služeb, které smějí být použity pouze tehdy, je-li účelem jejich použití odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta či jiných osob. Tyto prostředky lze rovněž použít pouze po dobu, po kterou trvají výše zmíněné podmínky. Poskytovatel zdravotní péče musí v takovém případě informovat pacienta a jeho zákonné zástupce o důvodech, které vedly k použití omezovacích prostředků, tuto skutečnost rovněž zaznamenat do zdravotní dokumentace pacienta a zajistit po dobu aplikace omezení na pohybu nad pacientem nepřetržitý lékařský dohled, který má zamezit jakékoli újmě na zdraví.

K omezení volného pohybu pacienta jsou povolenými prostředky úchop pacienta zdravotnickým personálem nebo jinými osobami určenými poskytovatelem zdravotní péče, ochranné pásy a kurty, síťová lůžka, umístění pacienta do místnosti určené k bezpečnému pohybu, ochranný kabát či vesta zamezující pohybu horních končetin, psychofarmaka či kombinace všech těchto vyjmenovaných prostředků.

Závěr

Současná právní úprava v souladu s Listinou základních práv a svobod a mezinárodními lidsko-

právními dokumenty deklaruje respekt k osobní svobodě. Přesto je nucena reflektovat i případy, ve kterých je omezení svobody osob k zajištění jejich bezpečnosti, či bezpečnosti jejich okolí, považováno za opodstatněné. K ochraně integrity pacientů trpícími duševními poruchami jsou stanoveny striktní podmínky, za kterých může docházet k jejich hospitalizaci bez jejich souhlasu, stejně jako jsou stanoveny striktní podmínky využití dalších prostředků sloužících k omezení pohybu pacienta. Zákon dále stanoví povinnost soudního přezkumu, v němž poskytuje pacientům určité procesní záruky. Dá se zároveň tvrdit, že současná právní úprava představuje oproti minulosti jistý pokrok. Otázkou však zůstává, jestli je tento vývoj dostatečný, a jestli při zvážení všech okolností lze v současné úpravě jít ještě dál.

Poznámky

- [1] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- [2] Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně.
- [3] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Fotografie

- [1] Hallway of Doors, foto: OlaxVO, CC BY 2.0.
- [2] Psychiatrická léčebna Bohnice, foto: Lovecz, Wikipedia Commons, Public domain.

Psychiatrická léčebna Bohnice [2]

Monitoring lidskoprávních publikací

Přehled aktuálních odborných článků o lidských právech

Lenka Vavrušová

Vnitrostátní právo

- Burešová, K.: Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy* 6/2016.
- Coufalík, P.: Střet Nejvyššího soudu a Ústavního soudu v pohledu na současnou právní úpravu dovolání v civilním sporném řízení. *Právní rozhledy* 6/2016.
- Doubek, P.: Terapeutické kastrace ve světle novely zákona o specifických zdravotních službách. *Právní rozhledy* 6/2016.
- Krejčíková, H.: Trestněprávní ochrana soukromí pacienta. *Trestní právo* 1/2016.
- Výborný, Š.: Trestněprávní aspekty islamofobních projevů (s přihlédnutím k okolnostem znaleckého zkoumání). *Státní zastupitelství* 2/2016.
- Zlocha, L.: Konflikt slobody projevu a ochrany osobnostných práv osôb verejného záujmu v rozhodovacej praxi súdov. *Právny obzor* 1/2016.

Mezinárodní a právo Evropské unie

- Belling, V.: Bankovní unie v kontextu krizového vládnutí v EU: právní limity a rizika. *Právní rozhledy* 6/2016.
- Handl, V.: Diferenciace EU a česko-německý názorový rozchod. *Mezinárodní politika* 3/2016.
- Kmec, J.: Evropský soud pro lidská práva - leden 2016. *Soudní rozhledy* 3/2016.
- Kovář, J.: Návrh reformy dublinského systému: co vše se změní? *Mezinárodní politika* 4/2016.
- Kuncová, J.: GP Briefing: EU a závazky po Pařížské klimatické konferenci. *Global Politics* 3/2016.
- Petrov, J.: Působení judikatury ESLP na národní právní řády: role vnitrostátních orgánů. *Jurisprudence* 1/2016.
- Scheu, H. CH.: Zákaz popírání genocidy a svoboda projevu. *Jurisprudence* 1/2016.
- Svobodová, M.: K úloze vnitrostátních parlamentů v Evropské unii a fungování mechanismu předběžného varování. *Jurisprudence* 1/2016.
- Svobodová, M.: Ochrana proti nečinnosti orgánů Evropské unie. *Právní rozhledy* 7/2016.
- Vláčil, J.: Soudní dvůr EU - leden 2016. *Soudní rozhledy* 3/2016.

Politologie, mezinárodní vztahy, zahraniční politika

- Bayram, S.: Intra-Democracy Regime Change. Transition Between Presidential, Parliamentary and Semi-Presidential Systems. *Politologický časopis* 1/2016.

- Benová, A. - Rychnovská, D.: Garážová věda v éře boje proti terorismu. *Mezinárodní politika* 4/2016.
- Braun, M. - Karlas, J.: Evropská integrace hlavním tématem českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy* 1/2016.
- Bureš, O. - Mareš, M. - Waisová Š.: Výzkum a studium mezinárodní bezpečnosti v České republice v zrcadle článků publikovaných v Mezinárodních vztazích. *Mezinárodní vztahy* 1/2016.
- Domin, M.: Referendum o ústavním systéme Španielska. *Právny obzor* 1/2016.
- Gábler, R.: Analýza volebních preferencí mexického obyvatelstva od roku 2000 do současnosti. *Acta Politologica* 1/2016.
- Grünvaldová, T.: Restart v Myanmaru: balancování ve vztazích s Čínou. *Mezinárodní politika* 4/2016.
- Henry-Knop, D. A.: Sbližování Havana-Paříž: vstupní brána pro Západ? *Mezinárodní politika* 3/2016.
- Hnát, P. - Zemanová, Š. - Machoň, M.: Ekonomicky zaměřené texty v časopise Mezinárodní vztahy jako odraz specifik českého výzkumu. *Mezinárodní vztahy* 1/2016.
- Koudelka, Z.: Spor o polský Ústavní tribunál. *Trestní právo* 1/2016.
- Kratochvíl, P.: Strukturální problémy české sociální vědy: O hybridním charakteru oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy* 1/2016.
- Nemčok, M. - Jaroš, B. - Smolková, A.: Za oponou volebních kalkulaček: Analýza jejich mechanických atributů jako determinant pro kvalitu generovaných doporučení. *Acta Politologica* 1/2016.
- Nguyen, H.: The Nixon Administration's Initiatives for the European Community. An Overview and Analysis. *Politologický časopis* 1/2016.
- Novotný, L.: Úspěchy Alternative für Deutschland ve třech zemských volbách v Německu. *Acta Politologica* 1/2016.
- Růžička, J.: Výzkum mezinárodních vztahů na semi-periferii: Úvahy k padesátému výročí časopisu Mezinárodní vztahy. *Mezinárodní vztahy* 1/2016.
- Stejskalová, K.: Jaká je strategie USA proti Islámskému státu? *Mezinárodní politika* 4/2016.
- Šebek, J. J.: The Power of Kith and Kin. Empirical Evidence of Kin among Public Administrators, Judges and Notaries in the Czech Republic. *Politologický časopis* 1/2016.
- Valíčková, K.: Normalizace vztahu USA-Kuba. *Global Politics* 4/2016.
- Weiss, T. - Kořan, M. - Beneš, V.: Hledání českého místa ve světě na stránkách Mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy* 1/2016.

www.centrumlidskaprava.cz

Centrum
pro lidská práva
a demokracii

Bulletin **vydává** Centrum pro lidská práva a demokracii

Adresa redakce Hubert Smekal, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika

e-mail hsmekal@fss.muni.cz | **webové stránky** www.centrumlidskaprava.cz

tel. 549 498 264 | **Redakční rada** Jan Lhotský (editor), Lukáš Hoder, Linda Janků, Hubert Smekal, Ladislav Vyhnaněk | **Sazba** Bohdan Lukáš | **ISSN** 1804-2392.